

‘Handschriften van Jan Frans van de Velde in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel’

J. Deschamps

bron

J. Deschamps, ‘Handschriften van Jan Frans van de Velde in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel.’
In: Anny Raman en Eugène Manning (red.), *Miscellanea Martin Wittek. Album de codicologie et de paléographie offert à Martin Wittek*. Leuven-Parijs, 1993, p. 127-156.

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/desc001hand01_01/colofon.htm

© 2003 dbnl / J. Deschamps

Jan Deschamps

Handschriften van Jan Frans van de Velde in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel

In 1833 kwam de bibliotheek van Jan Frans van de Velde, de laatste bibliothecaris van de oude Leuvense universiteit, onder de hamer. Op die veiling kocht de Belgische regering voor de Bourgondische Bibliotheek 110 kavels handschriften, grotendeels afkomstig uit Zuidnederlandse jezuïetencolleges, die in 1773 en uit Brabantse kloosters, die in 1783 en 1784 waren opgeheven⁽¹⁾.

Over die aankoop, zo belangrijk voor de bibliotheekgeschiedenis van de Zuidelijke Nederlanden, in het bijzonder van het aloude hertogdom Brabant, waren tot nog toe weinig bijzonderheden bekend. A. Voisin maakte melding van de aankoop⁽²⁾ en P. Namur deed opgave van de kavels die op de veiling waren verworven⁽³⁾. J. Marchal, die als conservator van de handschriften van de Bourgondische Bibliotheek nauw bij de aankoop was betrokken, keurde de aankoop niet waardig ook maar vermeld te worden⁽⁴⁾. C. Lemaire en M. Debae vermelden de huidige signaturen van de handschriften die op de veiling-Van de Velde werden aangekocht⁽⁵⁾. J. Van den Gheyn beschreef bijna alle handschriften, die op de veiling-Van de Velde werden verworven, maar vermeldde niet altijd dat ze aan Van de Velde hebben toebehoord⁽⁶⁾. W. Lourdaux et M. Haverals hebben acht handschriften die op de veiling-Van de Velde zijn aangekocht, uitvoerig beschreven, maar slechts van één handschrift aangegeven dat het in het bezit van Van de Velde is geweest⁽⁷⁾.

Enkele tijd geleden leerden we twee bronnen kennen, die het mogelijk maken niet alleen over de aankoop, maar ook over de veiling nadere bijzonderheden mee te delen: 1. een map, getiteld

- (1) Misschien is het niet overbodig te vermelden dat in 1833 de Koninklijke Bibliotheek nog niet bestond: zij werd pas bij Koninklijk Besluit van 19 juni 1837 opgericht en bij Koninklijk Besluit van 30 juni 1838 werden de Bourgondische Bibliotheek en de bibliotheek van Karel van Hulthem, die in 1836 door de Belgische staat was verworven, samengevoegd om de grondslag van de pas opgerichte Koninklijke Bibliotheek te vormen.
- (2) A. VOISIN, *Documents pour servir à l'histoire des bibliothèques en Belgique et de leurs principales curiosités littéraires*, Gent, 1840, p. 154.
- (3) P. NAMUR, *Histoire des bibliothèques publiques de Bruxelles*, Brussel, 1840, p. 159 en 160 (*Histoire des bibliothèques publiques de la Belgique*, deel I).
- (4) J. MARCHAL, *Notice sur l'histoire et le catalogue de la Bibliothèque des ducs de Bourgogne*, in diens *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale des ducs de Bourgogne*, I, Brussel en Leipzig, 1842.
- (5) C. LEMAIRE en M. DEBAE, *De Koninklijke Bibliotheek. Historische schets 1559-1837*, Koninklijke Bibliotheek. Liber memorialis, Brussel, 1969, p. 70.
- (6) J. VAN DEN GHEYN, *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale de Belgique*, I-VI, Brussel, 1901-1906.
- (7) W. LOURDAUX en M. HAVERALS, *Bibliotheca Vallis Sancti Martini in Lovanio. Bijdrage tot de studie van het geestesleven in de Nederlanden. I. De bewaarde handschriften*, Leuven, 1978, p. 518-564 (*Symbolae Facultatis Litterarum et Philosophiae Lovaniensis*, Series A, vol. 8).

Dossier concernant les achats de manuscrits faits par Mr. Serrure à la vente des livres de feu Mr Vande Velde à Gand pour compte de la Bibliothèque de Bourgogne, verderop aangehaald als Map Veiling J.F. van de Velde, voornamelijk bestaande uit brieven van J. Marchal en C.Ph. Serrure en berustend in de afdeling Handschriften van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, en 2. een exemplaar van de veilingcatalogus-Van de Velde, waarin C.Ph. Serrure de kopers en de prijzen heeft bijgeschreven, bewaard in de bibliotheek van de Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels, thans een afdeling van de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam.

Sedert 1833 heeft de Koninklijke Bibliotheek nog handschriften die aan Van de Velde hebben toebehoord op veilingen gekocht of anderszins verworven. Opdat alle ons bekende handschriften van Van de Velde, thans in de Koninklijke Bibliotheek, in deze bijdrage ter sprake zouden komen, hebben we de na 1833 verkregen handschriften in twee lijsten samengebracht: in de ene lijst vermelden we de handschriften die in de veilingcatalogus wel en in de andere lijst de handschriften die in de veilingcatalogus niet voorkomen.

1. Jan Frans van de Velde en zijn bibliotheek

Het leven van J.F. van de Velde viel in een bewogen tijdsgewricht: de Oostenrijkse Tijd, de Brabantse Omwenteling, de Franse Overheersing, de Hollandse Tijd. Ofschoon diens leven al meermalen voorwerp van studie is geweest⁽⁸⁾, lijkt het ons nodig de hoofdlijnen ervan in herinnering te brengen en meteen te verklaren hoe hij ertoe kwam zo'n ongewoon rijke bibliotheek samen te brengen. J.F. van de Velde werd op 5 maart 1743 te Beveren-Waas geboren. Hij studeerde theologie te Leuven en werd in 1769 tot priester gewijd. In 1772 werd hij bibliothecaris van de universiteit. In 1775 promoveerde hij tot doctor in de theologie. In 1776 werd hij president van het Hollands College en in 1778 professor in de H. Schrift, een ambt dat hij al sedert 1772 als plaatsvervanger had vervuld. In 1778 werd hij tot rector verkozen, een waardigheid die men aan de toenmalige Leuvense universiteit maar zes maanden mocht bekleden. In 1781 werd hij archivaris van de universiteit en intendant van de universitaire boekhandel en in 1782 president van het Heilig-Geestcollege.

Van de Velde was niet alleen een voortreffelijk geleerde, een eminent professor en een kundig bibliothecaris, maar ook een groot kenner en verwoed verzamelaar van boeken. Op tal van veilingen, vooral op veilingen van bibliotheken van opgeheven jezuïetencolleges, kocht hij massaal boeken, zowel voor zijn privé-verzameling als voor de universiteitsbibliotheek. Gedurende zijn 17-jarige ambtsperiode als bibliothecaris wist hij het boekenbezit van de universiteitsbibliotheek van ca. 20.000

(8) Zie over Jan Frans van de Velde: H. DE VOCHT, *Jean-François van de Velde*, Biographie Nationale, 26, Brussel, 1936-1938, kol. 543-555; [J. ROEGIERS], *Herdenking en tentoonstelling Jan Frans Van de Velde (1743-1823) 'eximius dominus ac magister'*, Beveren-Waas, 1973; J. ROEGIERS, *De Leuvense faculteit der theologie in de eeuw der Verlichting (1730-1797)*, Facultas S. Theologiae Lovaniensis, 1432-1797. Bijdragen tot haar geschiedenis. Ed. E.J.M. van Eijl, Leuven [1977], p. 478-493 (*Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium*, 45); ID., *Jan Frans van de Velde (1743-1823), bibliograaf en bibliofiel*, Miscellanea Neerlandica. Opstellen voor Dr. J. Deschamps ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag, III, Leuven, 1987, p. 59-83.

tot ca.40.000 te verdubbelen. Tijdens zijn lang leven verzamelde hij een privé-bibliotheek, die uit ca.40.000 verschillende titels moet hebben bestaan.

Tot dusver verliep zijn leven voorspoedig. Zijn ongeluk begon, toen hij zich hardnekkig tegen

de godsdienstige hervormingen van Jozef II, in het bijzonder tegen de oprichting van het Seminarie-Generaal, kantte. In 1786 werd hij uit al zijn ambten ontzet. Tijdens de Brabantse Omwenteling werd hij in ere hersteld, maar bij de terugkeer van de Oostenrijkers in 1788 werd hij verbannen. In 1789 mocht hij uit ballingschap terugkeren en zijn functies weer uitoefenen. Tijdens de eerste Franse bezetting van november 1792 tot maart 1793 bleef de universiteit open en Van de Velde in functie. Bij de tweede Franse inval in 1794 bracht hij het archief en het zilverwerk van de universiteit, alsook de kostbaarheden uit zijn eigen bibliotheek, in veiligheid, eerst in Rotterdam, daarna in Altona bij Hamburg. In 1795 legden de Franse commissarissen beslag op ca. 5.000 boeken van de universiteitsbibliotheek. In 1797 werd de universiteit afgeschaft.

Van de Velde, veroordeeld tot deportatie naar Cayenne, vluchtte eerst naar vrienden in Noord-Brabant en in 1798, toen bleek dat de Fransen hem op het spoor waren, naar Duitsland. Voor zijn vertrek had hij zijn boeken bij kennissen ondergebracht. Hij vestigde zich in Dresden en besloot de correspondentie van Philip Melanchton uit te geven. Hij bezocht tal van Duitse bibliotheken, kocht vele boeken en zelfs manuscripten, maar slaagde er niet in dat project te verwezenlijken. In 1802, na het sluiten van het concordaat, keerde hij uit Duitsland terug en vestigde zich in zijn geboortedorp Beveren-Waas. In 1811 vergezelde hij Mgr. de Broglie, bisschop van Gent, als raadsman naar het Nationaal Congres dat door Napoleon was bijeengeroepen. De bisschoppen van Gent, Doornik en Troyes werden, samen met hun raadsheren, aangehouden en te Vincennes opgesloten. Op 17 december 1811 werd Van de Velde vrijgelaten, maar kreeg Rethel (dép. des Ardennes) als verplichte verblijfplaats toegewezen, waar hij 27 maanden tot de val van Napoleon verbleef. Op 5 mei 1814 werd hij in Beveren-Waas feestelijk verwelkomd.

Tevergeefs bepleitte Van de Velde de wederoprichting van de katholieke universiteit. In 1816 werd in Leuven een rijksuniversiteit opgericht. Hij sloeg het aanbod af om bibliothecaris van de rijksuniversiteit te Leuven te worden. Intussen was hij al 73 jaar oud geworden. Reeds in zijn Leuvense tijd verzamelde Van de Velde bouwstoffen voor een *Synodicon Belgicum*, een verzameling van documenten over synoden, die in onze streken hebben plaatsgehad. In 1821-22 publiceerde hij in drie delen de inleiding tot dit werk: *Synopsis monumentorum collectionis proxime edendae conciliorum omnium archiepiscopatus Mechliniensis*. In Beveren-Waas vervaardigde hij *Catalogues systématiques*, bestaande uit 41 systematisch ingerichte catalogi van onderdelen van zijn bibliotheek. In 1821 schonk hij een grote hoeveelheid boeken, afkomstig uit de bibliotheken van de opgeheven jezuïetencolleges, aan L. Donche, grondlegger van de jezuïetenbibliotheek te Leuven, thans deel uitmakend van de bibliotheek van de Theologische Faculteit. Van de Velde overleed te Beveren-Waas op 9 januari 1823, enkele maanden voor zijn tachtigste verjaardag.

Zijn testament maakte geen gewag van zijn bibliotheek. Al zijn bezittingen vermaakte hij aan Joanna Francisca De Rop, zijn petekind, een kleinkind van zijn oudste zuster, zijn naaste bloedverwant in leven. Blijkbaar bij mondelinge beschikking schonk hij zijn Melanchton-verzameling, zijn persoonlijke papieren en de archivalia van de universiteit die hij in zijn bezit had aan het Bisschoppelijk Seminarie te Gent. Enkele jaren later werd het grootste gedeelte daarvan aan P.F.X. de Ram, toen archivaris van het aartsbisdom, afgestaan. In 1834 werd De Ram rector van de opnieuw opgerichte universiteit. Tussen 1828 en 1858 publiceerde hij, met

gebruikmaking van het materiaal van Van de Velde, een vierdelig *Synodicon
Belgicum*. De Ram

overleed in 1863. Tien jaar later verkochten zijn erfgenamen handschriften en archivalia uit diens bezit aan de Belgische staat. Sindsdien bevinden zij zich in de Koninklijke Bibliotheek of in het Algemeen Rijksarchief te Brussel.

2. De veilingcatalogus

De titel van de tweedelige veilingcatalogus luidt: *Catalogue des livres, rares et précieux, au nombre de 14.435 lots, de la bibliothèque de feu Monsieur Jean-François Vande Velde, en son vivant docteur et professeur en théologie, dernier président et bibliothécaire de l'université de Louvain, rédigé d'après le catalogue manuscrit du défunt par Mr P.F. De Goesin-Verhaeghe, imprimeur de l'université de Gand*. Het eerste deel, verschenen in 1831, bevat: 1. een lijst van 33 binnen- en buitenlandse boekhandelaars, bij wie de catalogus verkrijgbaar was (niet gepagineerd); 2. een levensschets van J.F. van de Velde (p.(1)-(4)); 3. een kort overzicht over de inhoud van de bibliotheek (p.(5)-(8)); 4. de veilingcondities (niet gepagineerd); 5. de veilingdagen met opgave van de op elke dag te veilen kavels (niet gepagineerd); 6. een lijst van de in dit deel voorkomende rubrieken en onderrubrieken (p.i-vj); 7. aan dit deel toe te voegen bisnummers (p.vij-viii); 8. een bibliografische beschrijving van de kavels 1-5799 (p. 1-590) en 9. een lijst van errata (p. 591-592). Het tweede deel, verschenen in 1832, behelst: 1. een lijst van de in dit deel voorkomende rubrieken en onderrubrieken (p.i-vij); 2. aan dit deel toe te voegen bisnummers (p.viii-xiv); 3. een bibliografische beschrijving van de kavels 5800-14039 (p. 1-668); 4. een bibliografische beschrijving van de handschriften (kavels 14060-15335) (p. 669-707); 5. een lijst van portretten van beroemde personen (p. 707); 6. een beknopt overzicht van kaarten, plattegronden en tekeningen (p. 707-708) en 7. een lijst van errata (p. 708-716).

Voor het begin van de veiling verschenen nog twee ongedateerde aanvullingen: 1. *Supplément au catalogue des livres de feu Mr. J.F. Vande Velde*, bestaande uit: a. een detaillering in 30 nummers van kavel 14059, in het tweede deel slechts globaal beschreven als *Plusieurs paquets varia et d'ouvrages incomplets* en b. een bibliografische beschrijving van handschriften (kavels 15336-15349) en boeken (kavels 15350-15425) (niet gepagineerd, samen 8 pagina's) en 2. *Catalogue des mappemondes, cartes géographiques, plans et dessins, etc., faisant partie de la bibliothèque de feu Mr. Van de Velde et désignés à la fin du catalogue de livres*, een detaillering in 242 nummers van het bovengenoemde beknopt overzicht van kaarten, plattegronden en tekeningen (p.(1) - (18)). De tweedelige catalogus met de twee aanvullingen bevat dus, de bisnummers en de detailleringen niet meegerekend, 15445 nummers en niet 14435, zoals in de titel aangegeven. Na de veiling verscheen nog *Prix des livres de la bibliothèque de feu Mr. Vande Velde* (65 p.), waarin de prijzen, maar niet de kopers worden vermeld.

Het eerste deel van de catalogus verscheen bij P.F. De Goesin-Verhaeghe, Hoogpoort 37, Gent, het tweede deel bij de weduwe P.F. De Goesin-Verhaeghe, de aanvullingen en de lijst van de prijzen bij J. Poelman, Hoogpoort, Gent. Toen P.F. De Goesin in 1831 was overleden, zette zijn weduwe Maria Louisa Verhaeghe het bedrijf een tijd voort. In 1832 werd het drukmateriaal verkocht. Van toen af werd

alle drukwerk betreffende de veiling-Van de Velde bij J. Poelman gedrukt, wiens naam al in de lijst van de boekhandelaars voorkwam bij wie de catalogus verkrijgbaar was.

We gebruikten de volgende exemplaren die bijgeschreven informatie bevatten:

1. AMSTERDAM, UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK, afdeling BIBLIOTHEEK VAN DE VERENIGING TER BEVORDERING VAN DE BELANGEN DES BOEKHANDELS, Bv 40, twee delen met achter het eerste deel bijgebonden *Prix des livres de la bibliothèque de feu Mr. Vande Velde* en achter het tweede deel *Supplément au Catalogue des livres de feu Mr. Vande Velde* en *Catalogue des mappemondes, cartes géographiques et dessins, etc. faisant partie de la bibliothèque de feu Mr. Vande Velde, et désignés à la fin du catalogue de livres*, met bijgeschreven kopers en prijzen. Afkomstig van C.Ph. Serrure.
2. GENT, BIBLIOTHEEK DER RIJKSUNIVERSITEIT, G 10364, twee delen met de twee supplementen en de lijst der prijzen, geheel met wit doorschoten, elk deel in twee gebonden. In de afdeling *Manuscripts* is op de ingevoegde bladen de herkomst van een aantal handschriften bijgeschreven. Afkomstig van J.F. de Laval.
3. BRUSSEL, KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, 1^e cl., IV 4, C 2, V 34, twee delen, zonder de twee supplementen en de lijst van de prijzen, in de afdeling *Manuscripts* en ook elders hebben we de ons bekende bewaarplaatsen en signaturen van de handschriften bijgeschreven.

In dezelfde afdeling van de Amsterdamse Universiteitsbibliotheek bevindt zich onder dezelfde signatuur een exemplaar zonder de twee supplementen, maar met in een apart deeltje de lijst van de prijzen en met afwijkende titelpagina's; op de titelpagina van het eerste deel is 'rédigé d'après le catalogue manuscrit du défunt, par Mr. P.F. De Goesin-Verhaeghe, imprimeur de l'Université de Gand. Tome premier, Gand, chez P.F. De Goesin-Verhaeghe, imprimeur-libraire, rue Hauteporte, N° 37, 1831. Prix 5 francs' vervangen door 'rédigé d'après le catalogue manuscrit du défunt. Tome premier. Se distribue à Breda, chez Van Gulik et Hermans, imprimeurs-libraires, qui se chargent des commissions pour la vente. 1830. Prix 3 florins'; op de titelpagina van het tweede deel is 'rédigé d'après le catalogue manuscrit du défunt, par feu Mr. P.F. De Goesin-Verhaeghe, imprimeur de l'Université de Gand. Tome second. Gand, chez la Veuve P.F.J. De Goesin-Verhaeghe, imprimeur-libraire, rue Hauteporte, N° 37. 1832' vervangen door 'rédigé d'après le catalogue manuscrit du défunt. Tome second. Se distribue à Breda, chez Van Gulick et Hermans, imprimeurs-libraires, qui se chargent des commissions pour la vente. 1833'; de lijst van de boekhandelaars bij wie de catalogus verkrijgbaar was, voorkomend op de keerzijde van de titelpagina van het eerste deel, is weggelaten.

Volgens het titelblad, zowel van het eerste als van het tweede deel, werd de catalogus door P.F. De Goesin-Verhaeghe samengesteld. Bedoeld wordt Pieter Frans Anton De Goesin, geboren te Gent op 12 januari 1753⁽⁹⁾. Hij studeerde eerst aan de universiteit te Leuven, daarna aan de Academie te Gent, waar hij een eerste prijs in tekenen naar de natuur behaalde. Hij besloot zich aan de schilderkunst te wijden.

(9) Zie over P.J. De Goesin-Verhaeghe: A. VOISIN, *a.w.*, p. 23 en 33, voetnoot 1; F. VANDERHAEGHEN, *Bibliographie gantoise. Recherches sur la vie et les travaux des imprimeurs de Gand (1483-1850)*, IV, Gent, 1862, p. 253-323; A. SIRET, *Pierre-François-Antoine de Goesin*, Biographie Nationale, VIII, Brussel, 1884-1885, kol. 45 en 46.

Vijf jaar verbleef hij in Italië om zich in de schilderkunst te bewamen. Toen bleek dat zijn talent niet aan de verwachting beantwoordde,

besloot hij het vaderlijk drukkers- en uitgeversbedrijf voort te zetten. Ook was hij leraar aan de Academie en de Ecole centrale en directeur van het museum van het Scheldedepartement. Hij was een voortreffelijk kunstkenner en een kundig bibliograaf die tal van tentoonstellings- en veilingcatalogi heeft samengesteld. Hij overleed te Gent op 18 april 1831, kort voor of kort na het verschijnen van het eerste deel van de catalogus-Van de Velde.

Ofschoon alleen de naam van P.J. De Goesin als samensteller op het titelblad van de twee delen voorkomt, weten we uit goede bron dat Jan Frans de Laval en Karel van Hulthem aan de catalogus hebben meegewerkt. De Laval werd op 27 juni 1774 te Gent geboren⁽¹⁰⁾. Vijfendertig jaar lang oefende hij het drukkersambacht uit. Hij was in verschillende drukkerijen werkzaam, het laatst als voorman en corrector in de drukkerij van P.J. De Goesin. In 1818 werd hij hulpbibliothecaris en in 1820 onderbibliothecaris aan de universiteitsbibliotheek. Hij was een ervaren en ijverig bibliograaf. Hij overleed te Gent op 27 januari 1859. Karel van Hulthem, de bekende bibliofiel, wiens boeken-en handschriftenverzameling in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel berust, werd op 17 april 1764 te Gent geboren en overleed aldaar op 16 december 1832, kort na het verschijnen van het tweede deel van de catalogus-Van de Velde⁽¹¹⁾. De veiling zelf, waarop hij zeker zou gekocht hebben, heeft hij niet meer beleefd.

Zoals op de titelpagina van beide delen is aangegeven, werd de veilingcatalogus samengesteld met gebruikmaking van een catalogus die door Van de Velde eigenhandig was geschreven. Bedoeld werden zijn *Catalogues systématiques*, 41 systematisch ingerichte catalogi van onderdelen van zijn bibliotheek, die hij na zijn terugkeer in Beveren heeft vervaardigd en thans onder signatuur II 1185, 1-41 in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel berusten⁽¹²⁾. De veilingcatalogus is in twintig afdelingen verdeeld, die met de tussen haakjes geplaatste ondernummers van hs.Brussel, II 1185 overeenstemmen: 1. *Ecriture sainte* (1, 27); 2. *Liturgie* (21, 28,

- (10) Zie over J.F. de Laval: A. VOISIN, *a.w.*, p. 36 en 38; J. RENARD, *Nécrologe: J.-F. De Laval*, *Messenger des sciences historiques*, 1859, p. 400-402; E. VARENBERGH, *Jean-François de Laval*, *Biographie Nationale*, V, Brussel, 1876, kol. 335-336; R.F. APERS, *Schets eener geschiedenis der Universiteitsbibliotheek te Gent*, *Handelingen van het tweede Congres voor Boek- en Bibliotheekwezen*, Gent, 31 maart - 4 april 1932, Gent, 1933, p. 38, 54, 67 en 68. A. VOISIN, *a.w.*, p. 33: MM Ch. van Hulthem et de Laval, sous-bibliothécaire de l'université de Gand ont beaucoup travaillé à ce dernier catalogue qui est très-estimé; J. RENARD, *a.w.*, *Messenger des sciences historiques*, 1859, p. 402: C'est ainsi qu'il entreprit l'important travail du catalogue méthodique des livres de Van de Velde, avec la collaboration de De Goesin.
- (11) Zie over K. van Hulthem: *Karel van Hulthem, 1764-1832*, Brussel, Koninklijke Bibliotheek, 1964; F. LELEUX, *Charles Van Hulthem, 1764-1832*, Brussel, 1965 (Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres, Mémoires, Collection in-8°, Tome LVIII, Fascicule 4); J. DESCHAMPS, *Karel van Hulthem als verzamelaar van Middelnederlandse handschriften*, *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, 1984, p. 380-382 en 431-434; 1985, p. 503-506.
- (12) In de catalogus, II, p. 604, nr. 13085 als volgt beschreven: *Catalogues et fragments de livres composant toute la bibliothèque de M.J. van de Velde, rédigés et écrits par lui-même*. 29 vol. in-fol. demi rel. et br. Gekocht door Thomas Thorpe, antiquaar te Londen. Door deze laatste in 1836 verkocht aan Thomas Phillipps, zie *The Phillipps Manuscripts. Catalogus librorum manuscriptorum in bibliotheca D. Thomae Phillipps, Bt. Impressum typis Medio-montanis 1837-1871*. With an Introduction by A.N.L. Munby, Londen [1968], p. 139, nr.8772, gedetailleerd p. 392-393, nr.21190-21330 (41 delen). In 1891 door de Koninklijke Bibliotheek uit de collectie-Phillipps gekocht.

30, 31); 3. *Conciles* (18, 19); 4. *Saint Pères* (17); 5. *Théologie scholastique, dogmatique et morale* (23); 6. *Théologie catéchétique* (2, 11); 7. *Théologie parénétiqne* (2); 8. *Théologie polémique* (15); 9. *Théologie acatholique* (6, 41); 10. *Jurisprudence* (24); 11. *Droit canonique* (9); 12. *Droit civil* (33); 13. *Sciences et arts* (3); 14. *Belles-Lettres* (5); 15. *Géographie* (20); 16. *Histoire ecclésiastique* (14, 29, 32); 17. *Histoire sainte* (27); 18. *Histoire ancienne* (7); 19. *Histoire moderne* (4, 16,

22) en 20. *Histoire littéraire* (10). Dan volgt in de veilingcatalogus nog een ongenummerde afdeling *Manuscrits* (38).

Aan de meeste van de *Catalogues systématiques* gaat een tableau vooraf, zijnde een overzicht van de rubrieken, waarin de catalogus is ingedeeld. Uit een vergelijking van de *Catalogues systématiques* met de veilingcatalogus blijkt: 1. dat er in de veilingcatalogus soms méér, soms minder boeken voorkomen; 2. dat de volgorde van de rubrieken en de boeken in de *Catalogues systématiques* zoveel mogelijk in de veilingcatalogus is behouden; 3. dat in de veilingcatalogus de beschrijvingen zijn gestandaardiseerd en soms ingekort; 4. dat in de veilingcatalogus bijzonderheden over illustraties en de conditie van de boeken zijn bijgevoegd en 5. dat de rubrieken in de ‘tableaux’, die aan de meeste van de *Catalogues systématiques* voorafgaan, in de ‘tables des divisions’ van de veilingcatalogus zijn overgenomen. Alle *Catalogues systématiques* bevatten beschrijvingen van boeken, behalve *Liste des Manuscrits que possède Mr. Vande Velde*, waarin 119 handschriften door Van de Velde zijn beschreven en één beschrijving van een bijbelhandschrift door P.F. De Goesin is bijgevoegd.

Het verschijnen van de veilingcatalogus was internationaal een gebeurtenis. Zulks blijkt uit de lijst van 33 boekhandelaars bij wie de catalogus te koop was. Het merendeel waren Belgische en Nederlandse boekhandelaars, maar onder hen bevonden zich ook Bossange, Barthes en Lowell, Londen; Castiaux, Rijsel; De Bure, Parijs en Marcus, Bonn. Door zijn rijke inhoud en zijn methodische indeling stak de catalogus-Van de Velde boven andere toenmalige veilingcatalogi uit: niet alleen bevatte hij een beschrijving van een van de rijkste privé-bibliotheken uit die tijd, maar ook was hij methodisch samengesteld door voorname bibliografen en boekenkenners met gebruikmaking van catalogi, eigenhandig geschreven door de vroegere bezitter, een uitmuntend bibliothecaris en een voortreffelijk geleerde. Commissies konden worden gezonden aan J.F. de Laval, Ottogracht 2, Gent, toen het adres van de universiteitsbibliotheek. Waarschijnlijk was de bibliotheek-Van de Velde tijdens het samenstellen van de veilingcatalogus in de universiteitsbibliotheek ondergebracht.

3. De handschriften

In de catalogus-Van de Velde bevindt zich een groot aantal handschriften: 1. in het tweede deel, onder de titel *Manuscrits*, de nrs. 14060-15335, samen 1275 kavels; 2. in het *Supplément au catalogue de livres de feu Mr. J.F. Vande Velde*, de nrs. 15336-15349, samen 14 kavels, en 3. in het eerste deel o.a. de kavels 1009, 2717, 2818, 3056, 3657, 3857, 3988, 3989, 4407, 5169, 5365, 6074, 6501, 9052, 10946, 11115, 12782 en 13085, alle moderne handschriften.

De kavels 14060-15335 zijn in de volgende rubrieken verdeeld: 1. *Ecriture Sainte*, 14060-14080, 21 kavels; 2. *SS. Pères*, 14081-15002, 22 kavels; 3. *Liturgie*, 15003-15120, 16 kavels; 4. *Théologie mystique et morale*, 15121-15158, 38 kavels; 5. *Théologie scholastique et polémique*, 15159-15183, 25 kavels; 6. *Jurisprudence, droit canon*, 15184-15231, 48 kavels; 7. *Droit civil belge*, 15232-15244, 13 kavels;

8. *Sciences et arts*, 15245-15249, 5 kavels; 9. *Belles-lettres*, 15250-15265, 17 kavels; 10. *Histoire*, 15266-15324, 59 kavels en 11. *Mélanges*, 15325-15335, 11 kavels.

In zijn *Catalogues systématiques*, 37, getiteld *Liste des manuscrits que possède Mr. J.F. Vande Velde*, heeft Van de Velde 119 handschriften beschreven, verdeeld in de volgende rubrieken: I.

Theologia, 34 handschriften; 2. *Biblia Sacra*, 3 handschriften (een beschrijving van een vierde handschrift is door P.F. De Goesin bijgeschreven); 3. *SS.Patres*, 5 handschriften; 4. *Breviaria*, 33 handschriften; 5. *Libri precum*, 24 handschriften; 6. *Theologia argumentativa*, 15 handschriften, en 7. *Historia argumentativa*, 5 handschriften.

De catalogus-Van de Velde bevat ca. 1300, de *Catalogues systématiques* 37 niet meer dan 120 handschriften. Ca. 90 van die 120 handschriften zijn zodanig beschreven dat ze met zekerheid in de veilingcatalogus zijn terug te vinden; zes handschriften nl. *Theologia* 9, 17, 21, 22, 25 en 29, komen in de veilingcatalogus niet voor; de andere zijn zo algemeen beschreven dat ze met enig handschrift in de veilingcatalogus niet te identificeren zijn.

Als er in een handschrift dat hij *Catalogues systématiques* 37 heeft beschreven een eigendomsmerk voorkwam, heeft Van de Velde telkens de herkomst vermeld. In de veilingcatalogus is de herkomst van de handschriften systematisch weggelaten. Toch hebben we de herkomst van 130 handschriften weten te achterhalen, gebruik makend van de volgende bronnen: 1. *Catalogues systématiques* 37; 2. het met wit doorschoten exemplaar van de veilingcatalogus, afkomstig van J.F. de Laval, waarin hij de herkomst van sommige handschriften heeft bijgeschreven; 3. de handschriften zelf, als hun huidige bewaarplaats bekend is en 4. de veilingcatalogus, als uit de inhoud van het handschrift de herkomst is af te leiden.

We laten nu die 130 handschriften volgen, gerangschikt naar de kloosters, colleges of kerken, waaraan ze hebben toebehoord; de cijfers verwijzen naar de veilingcatalogus of, als het handschrift daarin niet voorkomt, naar *Catalogues systématiques* 37: Antwerpen, Valkenbroek (Facons), 15071; Bergen op Zoom, Dal van Josaphat, 15097, 15291, 15273; Brugge, jezuïetencollege, 15003, 15012, 15013, 15035, 15093; Brugge, Sarepta, 15068; Brugge, Sint-Donatianuskerk, *Breviaria* 22; Brussel, Clarissen, 15066; Brussel, Jericho, 15029, 15039, 15072; Brussel, Sint-Elisabeth, 15067; Chercq bij Doornik, Mont-Saint-André, 15049; Doornik, Clarissen, 15224; Elzegem, Onze-Lieve-Vrouw ten Walle, 15149, 15174; Gozée bij Thuin, Aulne, 15277; Gent, Galilea, 15148; Gosnay bij Béthune, Vallis Sancti Spiritus, 15199; Hamme-Mille, 's-Hertogendal (Valduc), 14095; Herent, Bethlehem, 14070, 14076, 14082, 14086, 14092, 14093, 14097, 15027, 15121, 15127, 15177, 17179, 15327, *Theologia* 17; Herne, Onze-Lieve-Vrouw-kapel, 15001, 15200, 15333; Heverlee, Celestijnen, 15228, 15284, 15286, 15322, *Theologia* 25; Hoeilaart, Groenendaal, 14079, 14081, 15000, 15104, 15111, 15128; Leuven, Clarissen, 15158; Leuven, Heilig-Geestcollege, 14088, 14099, 15192, 15193; Leuven, jezuïetencollege, 14061, 15004, 15005, 15007, 15008, 15011, 15015-17, 15022, 15025, 15033, 15035, 15037, 15076, 15089, 15098, 15107, 15113, 15163; Leuven, Sint-Maartensdal, 14068, 14075, 15074, 15110, 15124, 15132, 15142, 15172, 15176, 15186, 15218, 15268, 15311, 15329, 15330, *Theologia* 30; Leuven, Sint-Pieterskerk, 15025, 15060, 15207; Leuven, Van Dievencollege, 15078; Lier, Jezuietencollege, 15082; Lier, voordien Kiel bij Antwerpen, Sint-Catharina op de berg Sinaï, 15257; Luik, Alle Apostelen, 15201; Luik, Bonnefantien, 15143; Luik, Sint-Martinuskerk, 15023; Oudergem, Rooklooster, 14066, 14071, 15123, 15125, 15133, 15156, 15169, 15178, 15280, 15285, 15290, 15328, 15338; Oud-Turnhout, Korsendonk, 15163, *Theologia* 9; Parijs, Collège de Clermont, 14078; Péruwelz, Birgitiessen, 15210; Rijsel, jezuïetencollege, 15032, 15034; Roermond, Bethlehem, 15051, 15058, 15335;

Sint-Genesius-Rode, Zevenborren, 15070, 15282; Sint-Martens-Lierde,
Sint-Martensbos, 15038, 15165, *Theologia* 22; Wauthier-Braine, Nizelles, 14060.

Deze 130 handschriften zijn grotendeels afkomstig uit de Zuidnederlandse
jezuïetencolleges,

die in 1793 en uit de Brabantse kloosters, die in 1783 en in 1784 zijn opgeheven. Ongetwijfeld zijn een goed deel van de handschriften, waarvan de herkomst niet meer te achterhalen is, uit dezelfde colleges en kloosters afkomstig. Voor zover we hebben kunnen nagaan, zijn slechts vijf handschriften in het bezit van andere verzamelaars geweest, voordat ze eigendom van Van de Velde zijn geworden: 2818 *Acta et resoluta synodi Mechliniensis anno 1663*⁽¹³⁾; 14078 *Apocalypsis*, Middelfranse bewerking⁽¹⁴⁾; 15090 Latijns-Middelnederlands getijden- en gebedenboek, gedateerd 1433⁽¹⁵⁾; 15149 Johannes Cassianus, *Collationes patrum*, gedateerd 1440⁽¹⁶⁾; 15174 Johannes Gerson, *Opera* e.d.⁽¹⁷⁾.

De vraag dringt zich op hoe Van de Velde in het bezit van een zo groot aantal handschriften uit de in 1773 afgeschafte Zuidnederlandse jezuïetencolleges en uit de in 1783 en 1784 opgeheven Brabantse kloosters is gekomen. Op het einde van de 18de eeuw waren een deel van de boeken en handschriften uit de voormelde opgeheven colleges en kloosters in de jezuïetenkerk te Brussel opgestapeld. In 1790 verschaftte Van de Velde zich toegang tot die kerk en eigende zich niet alleen boeken maar ook handschriften toe. Anders is het moeilijk te verklaren hoe hij in het bezit van handschriften uit zoveel Zuidnederlandse jezuïetencolleges en Brabantse kloosters en van zoveel handschriften uit dezelfde colleges en kloosters is gekomen, die zich normaal in de Bourgondische Bibliotheek hadden moeten bevinden. Het kwam zelfs voor dat twee delen van een vierdelig handschrift zich in de bibliotheek van Van de Velde bevonden en een deel van de Bourgondische Bibliotheek deel uitmaakte⁽¹⁸⁾.

- (13) Cat.-J.B. Verdussen, I, Antwerpen, 1776, p. 26, nr.23; Cat.-Ch. Michiels, Antwerpen, 1781, p. XX, nr. 180; Cat.-H. Vandenblock, Brussel, 1808, p. 36, nr.364; Cat.-J.F. Van de Velde, I, 1833, p. 232, nr.2818; Cat.-P.Ph.C. Lammens, II, 1839, p. 404, nr.93; Cat.-(E. Lavalleye), Brussel, F.Heussner, 22-23 mei 1855, p. 48, nr.271; Cat.-J.B.Th. De Jonghe, I., Brussel, 1860, p. 7, nr.54; thans Brussel, K.B., 21703.
- (14) *Catalogus manuseriptorum codicum Collegii Claromontani*, Parijs, 1764, p. 294, nr. DCCLXXIII; Cat.-J.F. van de Velde, II, Gent, 1833, p. 670, nr.14078; Cat.-Th. De Coninck de Merckem, Gent, 1856, p. 12, nr.24; *The Huth Library. A Catalogue of the Printed Books, Manuscripts, Autograph Letters, and Engravings, Collected by Henry Huth, with Collations and Bibliographical Descriptions*, I, Londen, 1880, p. 40; thans Londen, British Library, Add. 38118; zie F. KENYON, *Catalogue of the Fifty Manuscripts & Printed Books Bequeathed to the British Museum by Alfred H. Huth*, Londen, 1912, p. 5 en 6, nr. V, pl. 5; R.K. EMMERSON and S. LEWIS, *Census and Bibliography of Medieval Manuscripts Containing Apocalypse Illustrations*, Traditio, 41, 1985, p. 386, nr.68.
- (15) Cat.-Baron L. de Crassier, Luik, 1754, p. 419, nr.3343; Cat.-J.F. van de Velde, II, Gent, 1833, p. 681, nr. 15090; Cat., Gent, J. Predhom, 8 november 1847, p. 19, nr.262; Cat.-J.J. Comer, Gent, 1852, p. 78, nr. 1642; Cat.-C.Ph. Serrure, II, Brussel, 1873, p. 12, nr. 1983; Dr. Hinsberg, Barmen (Wuppertal); Antiquariaat Maggs Bros., Londen; thans Brussel, K.B., IV 93.
- (16) *Catalogue d'une collection de livres, provenus du prieuré supprimé d'Elzeghem*, Gent, 1782, p. 25, nr.172; Cat.-J.F. van de Velde, II, 1832, p. 686, nr.15149; Cat.-L. Van Alstein, I, Gent, 1863, p. 46, nr.639; thans Brussel, K.B., 21871.
- (17) *Catalogue d'une collection de livres, provenus du prieuré supprimé d'Elzeghem*, Gent, 1782, p. 24, nr.160; Cat.-J.F. van de Velde, II, Gent, 1833, p. 688, nr.15174; thans Brussel, K.B., 11885-93.
- (18) We bedoelen het handschrift van Antonius Gentius, *Vitae sanctorum*, afkomstig uit Rooklooster: deel I en II bevonden zich in het bezit van Van de Velde (15290, thans Brussel, K.B., 11987 en 11988) en deel III in de Bourgondische Bibliotheek (thans Brussel, K.B., 982). Zie over Antonius Gentius en zijn hagiografisch werk: *De Antonio Gentio in Rubea Valle, canonico regulari hagiographo*, Analecta Bollandiana, 6, 1887, p. 31-34.

Binnen het bestek van deze bijdrage kunnen we op deze overkwikkelijke geschiedenis niet grondig ingaan, maar toch dunkt het ons niet overbodig kort de feiten in herinnering te brengen⁽¹⁹⁾. In 1773 werden de jezuïetencolleges in de Oostenrijkse Nederlanden opgeheven.

(19) Zie hierover P. NAMUR, *a.w.*, p. 120-142 en Cl. LEMAIRE en M. DEBAE, *De Koninklijke Bibliotheek, historische schets*, Koninklijke Bibliotheek. Liber memorialis 1559-1969, Brussel, 1969, p. 42.

Georges Joseph Gérard, vast secretaris van de Brusselse Academie, werd met het schiften van de collegebibliotheken belast. De handschriften en een groot aantal kostbare en bruikbare boeken werden aan de Bourgondische Bibliotheek geschonken, de overblijvende boeken openbaar verkocht. Daar de Bourgondische Bibliotheek slechts over één zaal beschikte, die zo'n massa boeken onmogelijk kon bevatten, werd het merendeel van de boeken in de kerk van de jezuïeten ondergebracht. In 1783 en 1784 werden in de Oostenrijkse Nederlanden ook de beschouwende kloosters opgeheven. Een deel van de handschriften uit de Brabantse kloosters werd aan de Chambre héraldique toegewezen, de overblijvende eveneens in de jezuïetenkerk ondergebracht. In 1788 besloot Jozef II de juridische en medische faculteit van de Leuvense universiteit naar Brussel te verplaatsen. De juridische en medische boeken van de universiteitsbibliotheek werden naar Brussel overgebracht en aldaar in de kerk van de Lorraines opgeborgen. Gérard, die tot dusver op de boeken in de jezuïetenkerk had toegezien, moest zijn sleutels afgeven.

Na de Brabantse Omwenteling werd de Leuvense universiteit in de oude staat hersteld en de juridische en de medische faculteit opnieuw naar Leuven overgebracht. Onder voorwendsel dat de boeken van de juridische en de medische faculteit zich aldaar bevonden, wist Van de Velde de sleutels van de jezuïetenkerk te verkrijgen en begon hij boeken naar Leuven over te brengen. Op 13 april 1790 begaf Gérard zich met E.H.J.-B. Chevalier en E.H.Th. Mann, twee leden van de Academie, naar de jezuïetenkerk. Daar troffen zij Van de Velde met twee geestelijken en een leek aan. Een groot aantal boeken was al verdwenen. Toen Van de Velde aan zijn protest geen gevolg gaf, begaf Gérard zich naar het stadhuis, waar de Staten van Brabant net vergaderden. Daar vernam hij dat de boeken van de Leuvense faculteiten zich niet in de jezuïetenkerk, maar in de kerk van de Lorraines aan de Zavel bevonden. Op 15 april richtte de Academie een verzoekschrift aan de Staten van Brabant⁽²⁰⁾. Van de Velde liet het er niet bij en zond op 27 april een verweerschrift aan de Staten⁽²¹⁾. Een nieuw verzoekschrift van de Academie aan de Staten op 8 mei⁽²²⁾ en een verslag van Gérard aan de Academie op 14 mei⁽²³⁾ leidde ertoe dat de jezuïetenkerk verzegeld werd. Op 7 april 1794 bracht Gérard de zaak opnieuw ter sprake, echter zonder resultaat⁽²⁴⁾. In de bewogen jaren die volgden raakte zij vergeten.

Ofschoon er de verslagen van Gérard, in de verzoekschriften van de Academie en in het verzoekschrift van Van de Velde alleen sprake is van boeken, moeten er zich in de jezuïetenkerk ook handschriften hebben bevonden. Daar er in de enige zaal, waarover de Bourgondische Bibliotheek beschikte, te weinig plaats was, moeten handschriften die als weinig kostbaar werden beschouwd, samen met de boeken, in de jezuïetenkerk zijn bewaard. Nu is het opvallend dat de handschriften die Van de Velde heeft bezeten en waarvan we zeker weten dat ze uit Zuidnederlandse jezuïetencolleges en uit Brabantse kloosters afkomstig zijn, veelal gewoon van factuur

(20) Hs.Brussel, K.B., 21583-88, fol. 236r^o-236v^o, uitgegeven door P. NAMUR, *a.w.*, p. 123-126.

(21) Hss.Brussel, K.B., 20593-96, fol. 39r^o-42r^o, autograaf van Van de Velde, en 21583-88, fol. 237r^o-238v^o, uitgegeven door P. NAMUR, *a.w.*, p. 126-130.

(22) Hs.Brussel, K.B., 21583-88, fol. 240r^o-241v^o, uitgegeven door P. NAMUR, *a.w.*, p. 132-136.

(23) Hs.Brussel, K.B., 21583-88, fol. 242r^o-243r^o, uitgegeven door P. NAMUR, *a.w.*, p. 136-139.

(24) Hs.Brussel, K.B., 21583-88, fol. 246r^o-248v^o, gedeeltelijk uitgegeven door P. NAMUR, *a.w.*, p. 141-142.

en klein van formaat zijn. Als weinig kostbaar moeten zij zich, samen met de boeken, in de jezuïetenkerk hebben bevonden.

In 1791, kort na de beschreven gebeurtenissen, werden de boeken en handschriften door een groot aantal werklieden met handkarren naar de kerk van de birginitessen overgebracht en werd de jezuïetenkerk door het Oostenrijkse leger in gebruik genomen. Tal van boeken en handschriften werden gestolen en lagen later bij uitdragers te koop. Het kan zijn dat Van de Velde handschriften die tijdens de overbrenging werden ontvreemd, later heeft gekocht. Het is ook mogelijk dat hij handschriften van kloosterlingen heeft gekocht, die delen van hun kloosterbibliotheek in veiligheid hebben gebracht, toen zij de opheffing van hun kloosters zagen aankomen⁽²⁵⁾. Het aantal handschriften dat Van de Velde uit de Zuidnederlandse jezuïetencolleges en uit de Brabantse kloosters bezat was echter zo groot dat het niet anders kan, of hij moet zich een goed deel daarvan in 1790 in de Brusselse jezuïetenkerk hebben toegeëigend. Deze handelwijze is, zo niet goed te keuren, dan toch in het licht van de toenmalige gebeurtenissen enigszins te begrijpen. Ze vond plaats tijdens de Brabantse Omwenteling, toen de Oostenrijkers waren verjaagd en de hervormingsbesluiten van Jozef II niet meer van kracht waren. Het moet Van de Velde, een verwoede tegenstander van de keizerlijke hervormingen, niet verkeerd hebben toegeschenen zich boeken en handschriften toe te eigenen, die eens kerkelijk bezit waren en door betwistbare besluiten staatseigendom waren geworden. Waarschijnlijk lag het in zijn bedoeling deze handschriften aan de universiteitsbibliotheek te schenken, zodra de in 1797 afgeschafte universiteit opnieuw zou worden opgericht. Van de Velde overleed echter in 1823, elf jaar vooraleer de Katholieke Universiteit weer openging. De veiling had plaats in 1833, tien jaar na zijn overlijden. Van de handschriften, waarin een eigendomsmerk voorkwam, bleef in de veilingcatalogus het jezuïetencollege of het klooster van herkomst onvermeld, waarschijnlijk uit vrees dat die handschriften zouden worden opgeëist.

4. Joseph Marchal en Constant Philippe Serrure

Toen in 1832 het tweede deel van de veilingcatalogus verscheen, waarin de handschriften zijn beschreven, was Joseph Marchal pas tot conservator van de

- (25) Normaal moesten handschriften uit de in 1773 opgeheven Zuidnederlandse jezuïetencolleges en uit de in 1783 en 1784 opgeheven Brabantse kloosters zich in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, de Österreichische Nationalbibliothek te Wenen, de Bibliothèque Nationale, de Bibliothèque de l'Arsenal of de Bibliothèque Mazarine te Parijs bevinden. Door de bovengenoemde 'onregelmatigheden' kwamen tal van handschriften eerst in privé-bezit en daarna in binnenen buitenlandse bibliotheken. De Koninklijke Bibliotheek heeft zich steeds beijverd deze 'afgedwaalde' handschriften aan te kopen. Sedert 1952, toen met de vierde reeks is begonnen, verwierf zij: *Statuta capituli Windeshemensis*, Hoeilaart, Groenendaal, hs.IV 108; *Biblia Sacra*, Herent, Bethlehem, IV 214; USUARDUS, *Martyrologium* en HUGO van SINT-VICTOR, *Commentum super regula sancti Augustini*, Leuven, jezuïetencollege, IV 387; JAN STORM, *Preken*, Brussel, Jericho, hs.IV 402; AELRED VAN RIELVAUX, *Speculum caritatis*, Oudergem, Rooklooster, hs.IV 519; *Chroniques de Flandre*, Leuven, jezuïetencollege, hs.IV 580; MECHTILD VAN HACKEBORN, *Liber specialis gratiae et Instructio pie vivendi et superna meditandi (Audi filia)*, Leuven, Sint- Maartensdaal, hs.IV 659; *Breviarium*, Oudergem, Rooklooster, hs.IV 860 en HENDRIK VAN COESFELD, *Sermones*, Oudergem, Rooklooster, hs.IV 1154.

handschriften van de Bourgondische Bibliotheek benoemd⁽²⁶⁾. Hij werd op 9 december 1780 te Brussel geboren. Hij studeerde eerst aan het Theresiaans College te Brussel, daarna aan het Collège de France. Van 1799 tot 1809 werkte hij samen met Charles de la Serna Santander aan de catalogus van de bibliotheek van de Ecole Centrale te Brussel. In 1812 en 1813 was hij secretaris-generaal van de intendance, eerst in Dalmatië, daarna in Kroatië. Voor de toen bewezen diensten werd hij in 1833 benoemd

(26) Zie over J. Marchal: L. ALVIN, *Notice sur le chevalier F.-J.-F. Marchal, membre de l'Académie*, Annuaire de l'Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-Arts de Belgique, 25, 1859; p. 149-166 (overdruk: Brussel, 1859); A. WAUTERS, *Marchal (le chevalier François-Joseph-Ferdinand)*, Biographie Nationale, 13, 1894-5, kol. 430-443; F. REMY, *Aux origines de la Bibliothèque royale de Belgique. Etude sur son personnel et ses méthodes de travail, 1837-1850*, Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique, 31, 1960, p. 30-37; ID, *Le personnel scientifique de la Bibliothèque royale de Belgique, 1837-1962*, Archives, Bibliothèques et Musées de Belgique, 32, p. 37-43 (overdruk: Brussel, 1962, p. 83-84).

tot chevalier de l'Ordre royal de la Légion d'honneur. In 1827 trad hij in dienst van het Rijksarchief. In 1829 werd hij lid van de Académie royale des sciences et des lettres te Brussel en verleende de Rijksuniversiteit te Leuven hem een eredoctoraat. Op 22 februari 1831 werd hij benoemd tot conservator van de handschriften van de Bourgondische Bibliotheek en op 30 juni 1838 tot conservator van de handschriften van de in 1837 opgerichte Koninklijke Bibliotheek. Behalve tal van artikelen schreef hij twee belangrijke werken: 1. *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque royale des ducs de Bourgogne*. Tome premier. *Résumé historique. Inventaire, N° 1-18000*. Tome II. *Répertoire méthodique. Première Partie*. Tome III. *Répertoire méthodique. Deuxième partie*, Brussel en Leipzig, 1842, CCCII-360, IV-452 en 442 p. en 2. *Histoire politique du règne de l'empereur Charles-Quint, avec un résumé des événements précurseurs depuis le mariage de Maximilien d'Autriche et de Marie de Bourgogne*, Brussel, 1856, 758 p. Marchal heeft niet alleen de eerste catalogus van de handschriften van de Koninklijke Bibliotheek geschreven, maar ook heeft hij door aanwinsten de verzameling handschriften aanzienlijk verrijkt. Van blijvende betekenis is het *Résumé historique* van 248 p., die aan het eerste deel van zijn catalogus voorafgaat en waarin hij de wisselvallige geschiedenis van de Bourgondische Bibliotheek tot aan de oprichting van de Koninklijke Bibliotheek uitvoerig heeft beschreven.

Dat een zo omvangrijke bibliotheek als die van Van de Velde, bijzonder rijk aan handschriften en oude drukken, onder de hamer zou komen, was in de toenmalige boekenwereld een opzienbarende gebeurtenis. Marchal begreep dat de veiling-Van de Velde een welkome gelegenheid was om de verzameling handschriften van de Bourgondische Bibliotheek met een groot aantal manuscripten, in onze streken ontstaan, aan te vullen. Op 27 juni 1833 vroeg bij Charles Rogier, minister van Binnenlandse Zaken, toestemming om zich naar Gent te begeven⁽²⁷⁾. Hij had de veilingcatalogus-Van de Velde doorlopen en de handschriften opgetekend, die voor aankoop in aanmerking kwamen, maar de beschrijvingen waren zo onvolledig dat hij in Gent inlichtingen wou inwinnen bij personen, die de bibliotheek-Van de Velde goed kenden. Waarschijnlijk bedoelde hij J.F. de Laval, medesamensteller van de catalogus, maar zeker C.Ph. Serrure.

Ofschoon pas 30 jaar oud en sedert nauwelijks een jaar conservator van het Provinciaal Archief te Gent, stond Serrure toen al bekend als kenner van handschriften en oude drukken⁽²⁸⁾. Hij werd op 22 september 1803 te Antwerpen geboren. Van 1811 tot 1825 doorliep hij het Gemeentelijk Atheneum in zijn vaderstad. Daarna werkte hij zes maanden als klerk bij Jan Frans Willems, toen ontvanger der registratie te Antwerpen. Willems wekte bij zijn

(27) Brussel, K.B., afdeling handschriften, Map Veiling-J.-F. van de Velde, zonder signatuur, brief nr.2.

(28) Zie over C.Ph. Serrure, o.a. E. VAN EVEN, *C.P. Serrure*, De Vlaamsche School, 1872, p. 72-77; A. DE CEULEMEER, *Constant Philippe Serrure*, Liber memorialis, Université de Gand, Notices bibliographiques, I, Gent, 1911, p. 81-94, ID., *Serrure (Constant-Philippe)*, Biographie Nationale, 22, 1914-1920, kol. 251-265; V. TOURNEUR, *Notice sur Constant Philippe Serrure*, Annales de l'Académie royale de Belgique, 108, 1942, 99-106; G. DE KEULENAER, *Constant Philippe Serrure (1805-1872), leven en werk*, Gent 1960 (onuitgegeven licentiaatsverhandeling); ID., *Serrure, Constant Philippe*, Nationaal Biografisch Woordenboek, 2, 1966, kol. 788-790.

klerk belangstelling voor het letterkundig verleden van onze gewesten. In 1826 ging Serrure naar Leuven om rechten te studeren. Daar had hij als professoren Gerrit Johan Meijer, Lodewijk Gerard Visscher en Franz Joseph Mone, die zijn belangstelling voor onze oude letteren hebben aangewakkerd. In die tijd hielp hij ook Karl Christian Sigismund Bernhardi, toen bibliothecaris van de universiteitsbibliotheek. In 1827 schreef hij het handschrift-Van Hulthem over. In 1832 was hij afgestudeerd, twee jaar te laat, maar met een benijdenswaardige wetenschappelijke bagage. Op voorspraak van Leopold August Warnkoenig, zijn professor te Leuven en daarna professor te Gent, volgde hij in 1832 Lieven De Bast op als conservator van het Provinciaal Archief te Gent.

In 1835 werd Serrure met steun van Sylvain van de Weyer professor in de vaderlandse geschiedenis en in de geschiedenis van de middeleeuwen. In 1854 werd hij met als assistent Jacob Frans Johan Heremans bovendien nog professor in de Nederlandse taal- en letterkunde. In 1855 werd hij rector van de universiteit, maar twee jaar later ingevolge bepaalde gebeurtenissen afgezet. In 1864 werd hem het professoraat Nederlandse taal- en letterkunde ten gunste van zijn assistent Heremans ontnomen. Hij overleed op 6 april 1872, kort na zijn verhuizing naar Moortzele en zijn emeritaat. Serrure was medestichter van de Maatschappij der Vlaemsche Bibliophilen, die twaalf door hem bezorgde Middelnederlandse tekstuitgaven publiceerde. Hij was ook uitgever van *Vaderlandsch Museum voor Nederduitsche Letterkunde, Oudheid en Geschiedenis*, waarvan tussen 1855 en 1863 vijf delen zijn verschenen en waarin hij de meeste bijdragen zelf heeft geschreven. Hij liet een grote bibliotheek na, bijzonder rijk aan handschriften en zeldzame oude drukken⁽²⁹⁾.

Op 5 juli gaf de minister Marchal toestemming om zich naar Gent te begeven⁽³⁰⁾. Op 8 juli bracht hij verslag uit over zijn reis. Van de Velde had de catalogus opgesteld, de waarde van de handschriften werd overdreven, een gedeelte daarvan was afkomstig uit Leuvense depots. Hij wist niet hoe Van de Velde in het bezit van die handschriften was gekomen, wel dat hij tot die depots toegang had gekregen. Over het algemeen was de waarde van de handschriften gering, maar toch waren er enkele bij die verdienden aangekocht te worden. Serrure, die de handschriften had gezien en onderzocht, zou als commissionair kunnen optreden. Hij beloofde de minister hem een lijst van de handschriften toe te zenden, die voor aankoop in aanmerking kwamen⁽³¹⁾. Op 3 augustus 1833 liet Marchal de minister weten dat de handschriften van 13 tot 16 september zouden worden geveild en zond hem een lijst van 19 handschriften, maar schreef er onderaan bij: en tal van andere. Hij verzocht zich andermaal naar Gent te mogen begeven om de voor aankoop uitgekozen handschriften nader te onderzoeken⁽³²⁾.

Op 9 augustus 1833 meldde Serrure Marchal dat hij een goed deel van de handschriften had onderzocht. Ze waren niet kostbaar. Slechts drie waren 20 fr. waard. De meeste waren afkomstig uit de opgeheven kloosters, vooral uit

(29) Zie J. DESCHAMPS, *De handschriftenverzameling van C.Ph. Serrure*, I, Jaarboek van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal-en Letterkunde, 1979, p. 110-11; II en III, Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal-en Letterkunde, 1981, p. 370-371 en 436-437.

(30) Map Veilung-J.F. van de Velde, brief 6.

(31) Id., brief 7.

(32) Id., brief 9.

Groenendaal. Nauwelijks drie waren ouder dan de 15de eeuw. Voor een bescheiden bedrag kon het grootste gedeelte worden verworven⁽³³⁾. In de

(33) Id., brief 11.

loop van augustus zond Serrure Marchal een lijst van 29 handschriften, meestal met de door hem geschatte waarde van 10 tot 50 fr. Toch was het moeilijk de waarde van de handschriften te bepalen. Een grondiger onderzoek als zij voor de veiling ter inzage lagen, kon de aangegeven waarde wijzigen. In de lijst had hij slechts enkele handschriften opgenomen, maar er waren nog tal van andere van Belgische schrijvers of ons land betreffend, die verdienden aangekocht te worden, als zij van 5 tot 10 fr. zouden gaan⁽³⁴⁾. Op 31 augustus verleende de minister Marchal toestemming om zich voor de tweede maal naar Gent te begeven. Tegelijkertijd verzocht hij om nadere inlichtingen over de geldswaarde en het belang van de uitgekozen handschriften⁽³⁵⁾.

Op 4 september reisde Marchal andermaal naar Gent en deed de minister vandaar een uitvoerig verslag toekomen. Daarin bracht hij de hoofdfeiten uit het leven van Van de Velde in herinnering. De handschriften waren in vier groepen te verdelen: 1. handschriften uit de bibliotheken van de jezuïetencolleges en uit die van de opgeheven kloosters; 2. handschriften van de universiteit, die uit hoofde van zijn functie als bibliothecaris bij Van de Velde kunnen hebben berust en die hij, toen hij werd vervolgd, in veiligheid kan hebben gebracht; 3. handschriften, die hij tijdens zijn verblijf in Duitsland heeft verworven en 4. handschriften, die hij na zijn terugkeer uit Duitsland heeft gekocht. Bij zijn verslag voegde hij een lijst van 80 handschriften. Hij schatte ze gemiddeld op 10 fr. het stuk en verzocht de minister om een krediet van 800 fr. Daar er geen tarief voor handschriften bestond, kon hij de waarde van elk handschrift onmogelijk aangeven. Voor twee waardevolle handschriften, nl. 14078 en 15268, was al een opdracht gegeven. Hij was niet alleen op zijn eigen oordeel afgegaan, maar ook op de ervaring van Serrure, die zo vriendelijk was geweest, vóór zijn tweede reis naar Gent de handschriften nader te onderzoeken. Serrure, die als commissionair zou optreden, had beloofd beneden het krediet van 800 fr. te blijven⁽³⁶⁾. Op 7 september stond de minister Marchal een krediet van 800 fr. toe, ofschoon hij eraan twijfelde, of de uitgekozen handschriften de aangegeven prijs zouden halen⁽³⁷⁾.

5. De veiling

Commissies konden worden gezonden aan J.F. de Laval, Ottogracht 2, het toenmalige adres van de universiteitsbibliotheek, waar De Laval onderbibliothecaris was. De veiling had plaats in het voormalige dominikanenklooster (Het Pand), Onderbergen 1 onder leiding van Johannes Judocus Predhom (1795-1866), die tussen 1823 en 1850 te Gent als veilingmeester optrad. De veiling werd druk bijgewoond. De drukwerken gingen naar ca. 90, de handschriften naar 29 verschillende kopers. De kopers van de handschriften waren (met tussen haakjes het aantal door hen verworven kavels): Ph.M. Blommaert (1), F.X.J. Borluut de Noortdonck (1), J. Camberlyn (4), De Goesin (2), Th. De Coninck de Merckem (5), J.F. de Laval (10), Delhougne (1), J. De Meyer (15), Dujardin (1), J. Gilliet (12), F.V. Goethals (2), P.Ph.C. Lammens

(34) Brussel, K.B., III 1751, fol. 50r^o-50v^o.

(35) Map Veiling-J.F. van de Velde, brief 35.

(36) Id., brief 15.

(37) Id., brief 16.

(27), Meganck (5), Minne (5), Moyson (10), Neyt (6), J. Poelman (41), Th. Rodd (4), Schönberg of Schönburg (6), C.Ph. Serrure (114), Stappaert (2), Stevens (15), L. Van Alstein

(41), Vander Elst (1), P.Ch. Vander Meersch (8), Vandervin (7), A. Van Lokeren (3), Van Meurs (5) en Van Yperen (3).

J.F. de Laval, aan wie commissies konden opgegeven worden, kocht zeker in commissie. De boekhandelaars J. Gilliet, J. Poelman en Th. Rodd kochten in commissie of ter aanvulling van hun voorraad. C.Ph. Serrure kocht 106 kavels in opdracht van de Bourgondische Bibliotheek en 8 voor eigen rekening. J. Camberlyn, Th. De Coninck de Merckem, F.V. Goethals, P.Ph.C. Lammens, L. Van Alstein en A. Van Lokeren kochten als verzamelaars voor zichzelf. De namen zonder voorletters hebben we niet of niet met zekerheid kunnen identificeren. Achter die namen kunnen zowel boekhandelaars als verzamelaars schuilgaan.

Enkele handschriften gingen voor hoge, sommige voor redelijke, de meeste voor lage, soms bespottelijk lage prijzen. Soms dienden kavels die geen koper vonden bij de volgende gevoegd. De lage prijzen lagen aan het feit dat de meeste handschriften eenvoudig van factuur waren, geen miniaturen vertoonden en godsdienstige teksten bevatten, waarvoor in die tijd weinig belangstelling bestond. Enkele handschriften gingen voor meer dan 50 fr. Kavel 14078 was een veertiende-eeuws handschrift met een Franse bewerking van de *Apocalyps*, verlucht met 70 miniaturen en toebehoord hebbend aan het Collège de Clermont te Parijs. Het werd voor 400 fr. aan Th. De Koninck de Merckem toegewezen en bereikte de hoogste prijs van alle handschriften. Kavel 14061 een Latijnse bijbel in microscopisch schrift, in 1571 door Christoffel Plantin aan Johannes Harleminus geschonken en toebehoord hebbend aan het jezuïetencollege te Leuven, ging naar Stevens voor 215 fr. Kavel 14060 was eveneens een Latijnse bijbel in microscopisch schrift en werd voor 210 fr. aan dezelfde Stevens toegewezen. Voor 100 en 90 fr. verwierf Th. De Coninck de Merckem de kavels 15003 en 14062, zijnde een breviarium en een tweedelige bijbel. J. De Meyer verkreeg voor 78 fr. kavel 15036, een verlucht Latijns getijdenboek en C.Ph. Serrure voor 76 fr. kavel 15268, een dertiende-eeuws handschrift met o.a. traktaten van pseudo-Joachim de Fiore, afkomstig uit Sint-Maartensdal te Leuven. J.F. de Laval verwierf voor 69 fr. kavel 15086, een Middelnederlands gebedenboek met 17 opgeplakte prenten, en C.Ph. Serrure voor 65 fr. kavel 15302, vier delen *Acta et memorabilia missionum Hollandiae Societatis Jesu*. Naar J. De Meyer ging voor 64 fr. kavel 15039, een verlucht Latijns getijdenboek met o.a. officies op zeven feestdagen van de H. Maagd, en naar Th. De Coninck de Merckem voor 52 fr. kavel 15080 (samen met kavel 15079), een Latijns getijdenboek met 17 miniaturen en randversieringen.

Tal van kavels haalden slechts lage prijzen: 41 kavels gingen voor 0,50 fr., 3 voor 0,75 fr., 25 voor 1 fr., 9 voor 1,50 fr. en 16 voor 2 fr. Soms vonden een, twee of zelfs drie kavels geen koper en werden dan samen met de daaropvolgende kavel verkocht. Negentienmaal werden twee, achtmaal drie en eenmaal vier kavels samengevoegd. De prijzen van de samengevoegde kavels konden erg verschillen: zo gingen de kavels 15308 en 15309 voor 16 fr. naar C.Ph. Serrure, de kavels 15247-15249 voor 16 fr. naar L. Van Alstein, de kavels 15160-15163 voor 13 fr. naar J. Poelman, de kavels 15181-15183 voor 0,50 fr. naar C.Ph. Serrure.

6. De aan C.Ph. Serrure toegewezen Handschriften

Serrure woonde geheel de veiling bij. Uit de drukwerken (1-14059, 15350-15245), waaronder zich enkele jongere handschriften bevonden, verwierf hij 191 kavels, waaronder de kavels 6027

en 10946, twee jongere handschriften, voor de Bourgondische Bibliotheek. Eveneens voor de Bourgondische Bibliotheek verkreeg F.V. Goethals, bibliothecaris van de Brusselse Stadtbibliotheek, de kavels 1009 en 5365, eveneens jongere handschriften, die van het krediet van 800 fr. dienden betaald. Uit de handschriften (14060-15335, suppl. 15336-15349) verwierf Serrure 117 kavels, 109 voor de Bourgondische Bibliotheek en 8 voor eigen rekening. Drie kavels, die Serrure voor de Koninklijke Bibliotheek verkreeg, nl. 15308, 15114 en 15350, zijn drukwerken, die zich in de veilingcatalogus onder de handschriften bevonden. Alles samen verwierf de Koninklijke Bibliotheek 114 kavels, dus 34 meer dan Marchal zich had voorgesteld, die immers 80 kavels tegen gemiddeld 10 fr. wou kopen en dus een krediet van 800 fr. vroeg.

De duurste kavels waren 15268 en 15302, die resp. voor 76 en 65 fr. gingen, de goedkoopste 15181-15183, die samen niet meer dan 0,50 fr. haalden. Serrure kocht geen dure verluchte manuscripten, maar gewone teksthandschriften, meestal afkomstig uit de opgeheven Zuidnederlandse jezuïetencolleges en de afgeschafte Brabantse kloosters. Deze handschriften waren een welkome vermeerdering van het aantal handschriften uit dezelfde colleges en kloosters, die zich al in de Bourgondische Bibliotheek bevonden.

Hier volgt een overzicht van de handschriften die Serrure voor de Bourgondische Bibliotheek heeft gekocht. Van elk handschrift vermelden we: 1. het nummer van de kavel; 2. de huidige signatuur in de Koninklijke Bibliotheek; 3. tussen haakjes het nummer in J. Van den Gheyn, e.a., *Catalogue des manuscrits de la Bibliothèque Royale de Belgique*, I-XIII, Brussel, 1901-1948; 4. de inhoud; 5. de herkomst, indien bekend, en 6. de datering. Voor verdere bijzonderheden over de handschriften verwijzen we naar de bovenvermelde catalogus van J. Van den Gheyn. Van literatuur over de handschriften hebben we binnen het beperkte bestek van deze bijdrage moeten afzien. Toch hebben we een uitzondering gemaakt voor W. Lourdaux en M. Haverals, *Bibliotheca Vallis Sancti Martini in Lovanio. Bijdrage tot de studie van het geestesleven in de Nederlanden (15de- 18de eeuw)*, I, Leuven, 1978, waar zeven handschriften uit het navolgende overzicht uitvoerig zijn beschreven.

Voorop in het overzicht plaatsen we de kavels 1009, 5365 en 10946, drie moderne handschriften, die onder de drukwerken voorkwamen. Nog vooraleer de minister het gevraagde krediet van 800 fr. had toegekend, werden zij door F.V. Goethals, bibliothecaris van de Brusselse Stadsbibliotheek, voor de Bourgondische Bibliotheek gekocht. Ze dienden, samen met de andere handschriften, van het toegestane krediet te worden betaald.

- 1009** = Postinc. II 74134 B JOHANNES BUGENHAGEN, *In librum psalmodum interpretatio*, Bazel, 1524 en hs. 11717-18, Brief van Maarten Luther aan Willem Prawet in Kiel, 1528, met twee transcripties door J.Fr. van de Velde.
- 5365** = 11719 (1769) JOHANNES HENTENIUS, *Erasmii Rotterdami errores annotatae et collectae*. - 18de eeuw.
- 10946** = 11727 (4688) JOACHIM HOPPERUS, *Mémoires*. - 17de en 18de eeuw.
- 14069** = 11728 (1195) *Liber psalmodum*, Graece; JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *Epistolae*, Graece, fragment. - 16de eeuw.

- 14071** = 11729-30 (3430) JACOBUS DE VORAGINE, *Legenda aurea*, Zuidmnl. vertaling, excerpten; *Tboec van de boemgaerde* (*Limburgse sermoenen*, 39). - Oudergem, Rooklooster, 15de eeuw.
- 14076** = 11731 (289) AEGIDIUS VAN BAILLEUL, *Lectura super Ad Hebraeos*, e.a. - Herent, Bethlehem, 15de eeuw.
- 14077** = 11732 (112) *Evangelium secundum Mattheum*, Zuidmnl. vertaling. - Ca. 1400.

- 14081** = 11733-39 (1160) Excerpten uit HIËRONYMUS, AUGUSTINUS, GREGORIUS DE GROTE, ISIDORUS VAN SEVILLA, WILLEM VAN ST. THIERRY, BERNARDUS VAN CLAIRVAUX, RICHARD VAN ST. VICTOR, BONAVENTURA. - Hoeilaart, Groenendaal, ca. 1500.
- 14086** = 11740-48 (1392) ANSELMUS VAN CANTERBURY, *Proslogion*; AMBROSIUS AUTPERTUS, *De conflictu vitiorum et virtutum*; BERNARDUS VAN MORLAS, *De contemptu mundi*; JAN VAN SCHOONHOVEN, *De contemptu mundi*; GERARD VAN VLIEDERHOVEN, *Cordiale de quatuor novissimis*, e.a. - Herent, Bethlehem, 16de eeuw.
- 14091** = 11749 (1605) ROBERTUS BELLARMINUS, *Commentaar op Thomas van Aquino, Summa theologica, Prima secundae, Quaestio LV-CVIII* e.a. - 1573-1574.
- 14092** = 11750-51 (305) AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram libri duodecim*; PETRUS DE RIVO, *Monotessaron evangelicum de verbo Dei temporaliter incarnato*. - Herent, Bethlehem. - 15de eeuw.
- 14093** = 11752-64 (1135) AUGUSTINUS, *De patientia* en *De disciplina christiana*; Pseudo-AUGUSTINUS, *Speculum peccatoris*; HEYMERICUS DE CAMPO, *Epistola missa summo pontifici anno Domini 1424* en *Super clausuram regularium*; JOHANNES DAMASCENUS, *Gesta sanctorum Barlaam et Josaphat* e.a. - Herent, Bethlehem. - 1448 en 15de eeuw.
- 14095** = 11765-68 (1136) PSEUDO-AUGUSTINUS, *De sancta Trinitate* en *Soliloquia animae ad Deum*; AUGUSTINUS, *Stimulus conscientiae* (= *Confessiones*, Liber II) e.a. - Hamme-Mille, 's-Hertogendal (Valduc). - 15de eeuw.
- 14096** = 11769-74 (814) *Centum articuli dominicae passionis*, vertaling van een Middelnederlandse bewerking van HENRICUS SUSO, *Hundert Betrachtungen und Begehrungen*; HUGO VAN ST.-VICTOR, *De arrha animae*, excerpt; ERASMUS VAN ROTTERDAM, *Orationes*; ARNULF VAN LEUVEN, *Salve meum salutare* e.a. - 15de eeuw.
- 14097** = 11775 (1161) AUGUSTINUS, *Excerpta*. - Herent, Bethlehem, 1522.
- 14098** = 11776 (1459) BERNARDUS VAN CLAIRVAUX, *Sermones de tempore et de sanctis*, Pars hiemalis. - 1451.
- 14099** = 11777 (1460) BERNARDUS VAN CLAIRVAUX, *Sermones de tempore et de sanctis*, Pars aestivalis. - [1451].
- 15000** = 11778-82 (3650) AUGUSTINUS, *Regula; Constitutiones Windeshemenses; Forma inclusionis Viridisvallis*; JAN VAN RUUSBROEC, *Een spiegel der ewigher salicheit*, excerpten e.a. - Hoeilaart, Groenendaal. - 16de eeuw.
- 15002** = 11783 (815) Excerpten uit HIËRONYMUS, AUGUSTINUS, BERNARDUS VAN CLAIRVAUX, WILLEM VAN ST. THIERRY; DIONYSIUS DE KARTHUIZER, *Exercitium Carthusiensium; Orationes*. - 16de eeuw.
- 15004** = 11784 (544) *Breviarium*. - Leuven, jezuïetencollege. - 15de eeuw.
- 15008** = 11785 (535) *Breviarium*. - 16de eeuw.
- 15011** = 11786 (563) *Breviarium*. - Leuven, jezuïetencollege, 1478.
- 15015** = 11787 (897) *Breviarium*. - Leuven, jezuïetencollege, 15de eeuw.
- 15025** = 11788 (543) *Breviarium*. - Leuven, jezuïetencollege, 15de eeuw.
- 15027** = 11789 (603) *Liber psalmodorum* e.a. - 15de eeuw.

- 15035** = 11790 (760) *Horae beatae Mariae virginis; Septem psalmi poenitentiales; Litaniae, Commendationes animarum* e.a. Graece et Latine. - Brugge, jezuïetencollege, 16de eeuw.
- 15037** = 11791 (717) *Horae beatae Mariae virginis; Septem psalmi poenitentiales; Litaniae; Vigiliae mortuorum; Commendationes animarum; Orationes.* - Leuven, jezuïetencollege, 15de eeuw.
- 15081** = 11792 (805) HENRICUS SUSO, *Cursus de aeterna sapientia; Horae de passione Domini; Horae de Sancto Spiritu*; ARNULF VAN LEUVEN, *Salve meum salutare*; JACOBUS VAN GRUITRODE, *Coronula laudis beatae Mariae virginis* e.a. - 15de eeuw.
- 15083** = 11793 (775) Mnl kalender; *Horae de sancto Spiritu; Horae beatae Mariae virginis; Vigiliae mortuorum; Commendationes animarum; Septem psalmi poenitentiales*; Mnl. gebeden. - 15de eeuw.
- 15092** = 11794 (2466) Stof tot meditatie op bepaalde dagen van het kerkelijk jaar bij 'stacien' in kerken van Rome. - 18de eeuw.
- 15093** = 11795 (831) Mnl. kalender en gebeden; HENRICUS SUSO, *Hundert Betrachtungen und Begehungen*, Mnl. bewerking; *Septem psalmi poenitentiales*, Mnl. vertaling met een gebed na elke psalm. - Brugge, jezuïetencollege, 15de eeuw.
- 15094** = 11796 (799) PSEUDO-BONAVENTURA, *Psalterium maius beatae Mariae virginis*, Mnl. vertaling; PSEUDO-BONAVENTURA, *Officium de compassione beatae Mariae virginis*, Mnl. vertaling; *Rosarium beatae*

Mariae virginis,
Mnl. vertaling;
Evangelium
secundum
Johannem, cap.
13-17, Mnl.
vertaling, e.a. -
15de eeuw.

- 15097** = 11797 BONAVENTURA, *Legenda minor sancti Francisci*, Mnl. vertaling; FRATER LEO, *Speculum perfectionis*, Mnl. vertaling; *Acta beati Francisci et sociorum eius*, twee Mnl. bewerkingen, e.a. - Bergen op Zoom, Sint-Margaretha in het dal van Josaphat, 1451.
- 15099** = 11798 (858) Gebeden, getijden en oefeningen o.a. PSEUDO-BIRGITTA VAN ZWEDEN, *Quindecim orationes de passione Domini*, Mnl. vertaling; NICOLAAS VAN STRAATSBURG, *Vanden guldenen berch*. - Ca. 1500.
- 15104** = 11799-800 (887) Directorium; *De inunctione infirmorum*; *De fratre moriente et officio funeris*; *Commendatio animae*; *De sepultura fratris*; *Septem psalmi poenitentiales* e.a.; bijgeschreven Mnl. gebeden. - Hoeilaart, Groenendaal, 15de en 16de eeuw.
- 15107** = 11801-03 (1659) ALBERTUS MAGNUS, *Liber de paradiso* en *De vitiis spiritualibus*; BONAVENTURA, *Lignum vitae* e.a. - Leuven, jezuïetencollege, 1454.
- 15110** = 11804 (2249) WILLEM DICBIER, *Exercitia incipientium, proficientium et devotorum*; HUGO VAN ST.-VICTOR, *Libellus de modo orandi* e.a. - Leuven, Sint-Maartensdal, 16de eeuw. - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 518-520, nr.110.
- 15112** = 11805 (886) BARTHOLOMEUS DE AULA, *Libellus de administratione sacramentorum*, deels in het Latijn, deels in het Nederlands. - 1576.
- 15113** = 11806 (888) *Rituale de sacramento extrema unctionis*. - Leuven, jezuïetencollege, 16de eeuw.
- 15114** = 11807, thans Kostbare Werken II 83988 *Ordinarius insignis ecclesie Leodiensis*. - Antwerpen, Michiel Hillen van Hoochstraten, 1521 (Nijhoff-Kronenberg, 3640), samengebonden met twee andere drukwerken.
- 15115** = 11808 (2284) *Theoria de opere Dei*. - 18de eeuw.
- 15116** = 11809 (1939) JORDANUS VAN QUEDLINBURG, *Sermones postillarum de parte aestivali*. - 1439.
- 15120** = 11810 Zoek geraakt. Modellen van Slavisch schrift.
- 15121** = 11811-12 (2160) HENDRIK VAN COESFELD, *Tractatus de venerabili sacramento altaris*, *Tractatus de audiendis missis*, *Circumcisorum misticum* en *De neomystis*. - Herent, Bethlehem, 1516.
- 15122** = 11813 (1824) *Tractatus de incarnatione verbi Dei*; *Tractatus de gratia*. - 1756.
- 15123** = 11814-16 (3654) *Tractatulus de arte bene moriendi*; JOHANNES MAUBURNUS, *Investigatorium sanctorum ordinis canonicorum*

- regularium*, met marginale glossen van MICHAEL DE RIDDERE. - Oudergem, Rooklooster, ca. 1500.
- 15124** = 11817-40 (1691) Werken van of excerpten uit werken van JOHANNES GERSON, JACOBUS VAN VITRY, JOHANNES NIDER, GERARDUS RONDELLI, FRANCISCUS VAN MAYRON, FREDERIK VAN HEILO, GUIBERTUS VAN GEMBLoux, ROBERTUS DE LACU, DIONYSIUS DE KARTUIZER e.a. - Leuven, Sint-Maartensdal, 15de eeuw. - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 520-532, nr.111.
- 15125** = 11841-46 (2193) THOMAS A KEMPIS, *De imitatione Christi*, Liber quartus, e.a.; *Ignominuosae passionis dominicae compendiosa explicatio*; GUIDO VAN KAMERIK, *Dialogus de septem sacramentis*, e.a. - Oudergem, Rooklooster, 1441.
- 15132** = 11847-50 (2172) HUGO VAN BALMA, *De triplici via proficiendi*; RAIMUNDUS PETRI, *Vita devoti fratris Rogerii*; ADRIANUS CARTUSIENSIS, *De remediis fortunae prosperae*; *Consultatio de emptione redditum cum opinionibus doctorum*. - Leuven, Sint-Maartensdal, 15de eeuw. - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 532-534, nr. 112.
- 15133** = 11851-53 (2233) GERARD ZERBOLT VAN ZUTPHEN, *De spiritualibus ascensionibus*; *Vita beatissimae Angelae de Filgineo*, e.a. - Oudergem, Rooklooster, ca. 1450.
- 15139** = 11854-55 (2901) PSEUDO-ARISTOTELES, *Secretum secretorum*, vertaald door PHILIPPUS TRIPOLITANUS; *Experimenta probatissima contra diversas infirmitates corporis*. - 14de eeuw.
- 15143** = 11856-57 (2213) THOMAS A KEMPIS, *De imitatione Christi*, Liber primus, Mnl. vertaling; PSEUDO-AUGUSTINUS, *Speculum peccatoris*, Mnl. vertaling, e.a. - Luik, Bonnefanten, 14de eeuw.
- 15144** = 11858 (2279) *Rudimenta vitae religiosae pro novitiis*. - 1719.
- 15145** = 11859 (2360) Mystieke excerpten o.a. uit JAN VAN LEEUWEN en JOHANNES TAULER. - Ca. 1600
- 15146** = 11860-65 (1137) PSEUDO-AUGUSTINUS, *Scala paradisi*; DIONYSIUS DE KARTUIZER, *Exhortatorium noviciorum*; Pseudo-AUGUSTINUS, *Suspiria*; *Commendatio animarum*; PSEUDO-AUGUSTINUS, *Psalterium*; LIVINUS BONDIUS, *Orationes seu meditationes*, e.a. - 15de eeuw.

- 15140** = 11866-67 (2162) GERARD GROTE, *Exhortatio ad novitios monachos*; GERLACH PETERS, *Breviloquium*; JOHANNES TRITHEMIUS, *Exercitia quotidiana omni religioso summe necessaria en Compendium quotidiani spiritualis exercitii*, e.a. - 1550.
- 15151** = 11868 (1838) *Methodus sacramentalis complectens difficultates et eorum resolutiones practicas in dispensatione sacramentorum occurrentes*. - 18de eeuw.
- 15152** = 11869 (1826) *Tractatus de actibus humanis in primam secundae Sancti Thomae*. - 1758.
- 15153** = 11870 (1827) *Tractatus triplex de legibus, peccatis et religione in primam secundae sancti Thomae*. - 1758.
- 15154** = 11871 (1828) *Tractatus de poenitentia; Tractatus de sponsalibus et matrimonio*. - 1758.
- 15156** = 11872 (1974) *Sermones de tempore in dominicas*, onvolledig. - Hoeilaart, Groenendaal, 16de eeuw.
- 15164** = 11873 (1829) *Tractatus de sacramentis in genere; Tractatus de baptismo; Tractatus de confirmatione; Tractatus de augustissimo eucharistiae sacramento; Tractatus de extrema unctione et ordine*. - 1758.
- 15165** = 11874-80 (1775) *Libellus ex diversis auctoribus collectus de Jhesu, Maria et Anna matre*. - Sint-Martens-Lierde, Sint-Martensbos, 15de eeuw.
- 15172** = 11881-83 (1432) HEIMERICUS DE CAMPO, *Quaestiones et responsiones*; AUGUSTINUS, *Regula*; HUGO VAN ST.-VICTOR, *Commentum in regula sancti Augustini*. - Leuven, Sint-Maartensdal, 15de eeuw. - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 534-536, nr.113.
- 15173** = 11884 (1730) AUGUSTINUS HUNNAEUS, *De sacramentali confessione*. - 1575.
- 15174** = 11885-93 (1636) JOHANNES GERSON, *De nocturnas pollutiones, De sacramento altaris et efficacia missae, Dialogus de celibatu ecclesiasticorum, De sollicitudine ecclesiasticorum, De practica mysticae theologiae, De mystica theologia*; HENRICUS DE FRIMARIA, *De quatuor instinctibus*; PSEUDO-AUGUSTINUS, *Manuale; Tractatulus de commendatione episcoporum aliorumque piorum fautorum capituli de Windesim*; e.a. - Elsegem, Onze-Lieve-Vrouw ten Walle, 15de eeuw.
- 15176** = 11894-901 (1687) ANTONIUS FLORENTINUS, *Confessionale*, excerpten; JOHANNES GERSON, *De cognitione castitatis vel de pollutione diurna, De remediis contra pusillanimitatem et scrupulositatem, De malarum cogitationum causis et remediis* e.a.; PSEUDO-THOMAS VAN AQUINO, *De modo confitendi et de puritate conscientiae*, excerpten; JOHANNES NIDER, *Consolatorium timoratae conscientiae*, excerpten, *Manuale confessorum*, excerpten, *De lepra morali*, excerpten, e.a.; e.a. - Leuven, Sint-Maartensdal, 1476. - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 536-543, nr.114.
- 15177** = 11902-09 (1628) ALANUS VAN RIJSEL, *De sex alis cherubim*; HUGO VAN ST.-VICTOR, *Opera*; THOMAS A KEMPIS, *De imitatione Christi*, Liber primus; BONAVENTURA, *Opera*. - Herent, Bethlehem, 15de eeuw.

- 15180** = 11910 (1765) *Controversia de ecclesia, Controversia de primatu Petri, Controversia de scriptura sacra, Controversia de justificatione, Controversia de sacramentis in genere, Controversia de sacramento baptismi, Controversia de sacramento confirmationes*. - Leuven, 1584-85.
- 15181** = 18990 (1810) HIERONYMUS HARTS, *Disquisitio theologica de titulis pontificis maximi et de mente concilii Florentini contra sinistras quorundam interpretationes* en *Disquisitio theologica de primatu Romani Pontificis*. - 18de eeuw.
- 15182** = 11911 (1839) *Reparos que haze un buen catholico sobre el memorial, que se ha presentado en Madrid contra los Bayanos y Jansenistas*. - 18de eeuw.
- 15183** = 11912 (1803) *Articuli orthodoxae religionis a SS. Theologiae professoribus Lovaniensis universitatis editi; Cataloge en liste gemaekt van de universiteijt van Loven van verboden boeken; Lettre de l'empereur Maximilian premier à Margherite d'Autriche sa fille*. - 17de eeuw.
- 15184** = 11913 (2613) *Brevis expositio juris canonici juxta ordinem Decretalium*. - 18de eeuw.
- 15185** = 11914 (2604) ANDREAS VALLENSIS (ANDRÉ DE VAUX of DEL VAUX), *Paratitula sive methodica explicatio Decretalium Gregorii IX*. - 1645 (afschrift van de eerste editie Leuven, 1628).
- 15186** = 11915-19 (2234) *Statuta capituli Windeshemensis*, excerpten; *Epistola de vita et passione Domini nostri Jhesu Christi*; JACOBUS VAN MILAAN, *Stimulus amoris*, excerpten; THOMAS A KEMPIS, *Dialogus novitiorum*, excerpten, e.a.; GERLACH PETERS, *Quaedam devota et interna exercitia religionis utilissimi*; FRATER AEGIDIUS, *Verba aurea*, excerpten; e.a. - Leuven, Sint-Maartensdal, 1526 - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 543-553, nr.115.

- 15192** = 11920-22 ANTONIUS PARMENTIER, *Deductio summaria rationum ob quas Universitas Lovaniensis censet studiosos suos non esse cogendos habitare in seminariis episcoporum ut ad ordines admittantur* e.a. - 1708.
- 15193** = 11923, thans Brussel, ARA, Oude Universiteit van Leuven, 1578bis Inkomsten en uitgaven van Nicolaas van Bermingen, Leuven, Heilig-Geestcollege, 1 november 1546 - 31 oktober 1547.
- 15198** = 11924 (3849) *Nova collatio statutorum ordinis Carthusiensis, ea quae in antiquis et novis statutis ac tertia compilatione dispersa et confusa habebantur simul ordinate dispositae*. Afschrift van druk Parijs, 1582; e.a. - 1629.
- 15199** = 11925-28 (3852) *Chronicon priorum maioris Cartusiae*; JOHANNES GERSON, *Tractatus de non esu carniium apud Carthusienses*; ARNALDUS VAN VILLANOVA, *Prolocutio contra detractores ordinis Carthusiensis de non esu carniium*; *Tractatus de origine et veritate perfectae religionis*. - Gosnay bij Bethune, Carthusia Vallis Sancti Spiritus. - 15de eeuw.
- 15202** = 11929-30 (4529) PETRUS DORLANDUS, *Corona Cartusiana; Historia itineraria probis et insignis militis et baronis Aegidii de Traysignies*, Latijnse vertaling van een prozabewerking van de ridderroman *Gillion de Trazegnies*. - Scheut, Kartuize Onze-Lieve-Vrouw van Gratie, 1548.
- 15237** = 11931-37 (5611) *Den lantzartere vander ammannien*, 1292; *Onderscheet van Uckele ende van Bruesele*; *Sceedinge van Bruessele*; *Die sceedingen ende deylingen van Lovene*; *Die sceedingen van Nyvele ende Sinte Gheertruden*; *Eenen anderen chartere van rechte in Brabant*. - 14de eeuw.
- 15242** = 11938, thans Brussel, ARA, Kerkelijke Archieven, 3443ter, Cijnsboek van Gijsbert van Blencvliet, rentmeester van de Sint-Kwintenskerk te Leuven, 1536-1543.
- 15252** = 11939 L. BOURDALOUE, *Oraison funèbre de très-haut et très-puissant prince Louis de Bourbon, prince de Condé*. Afschrift van druk Parijs, 1687. - 18de eeuw.
- 15253** = 11940 (1739) R. BELLARMINUS, *Sermones in epistolas et evangelia dominicalia*, Mnl. vertaling. - 16de eeuw.
- 15254** = 11941 MARBOD DE RENNES, *Liber lapidum*, fragment. - 15de eeuw.
- 15255** = 11942-48 Chansons; *Don Quichotte ou Le Chevalier errant*, comédie; VERGILIUS, *Georgica*, Liber secundus, en OVIDIUS, *Tristia*, Liber primus, Elegia tertia, in het Frans vertaald door LE FRANC; e.a. - 18de eeuw.
- 15260** = 11949-55 AENEA SILVIO PICCOLOMINI (paus Pius II), *Epistolae*, 1444-1463. - Ca.1480.
- 15268** = 11956-66 (2900) PSEUDO-JOACHIM DE FIORE, *Commentarius in Jeremiam*; Pseudo-ARISTOTELES, *Secretum secretorum*, vertaald door Philippus Tripolitanus; PHILIPPUS AB INSULIS (de Gastellione), *Liber dogmatis moralium philosophorum*; Pseudo-JOACHIM DE FIORE, *Expositio Merlini, Liber de oneribus prophetarum* e.a.; LUCANUS, *Bellum civile*, Liber secundus, vs. 391-438; e.a. - Leuven, Sint-Maartensdal, 14de eeuw - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 553-557, nr.116.
- 15273** = 11967 (3383) JOCUNDUS, *Vita, translatio et miracula sancti Servatii*, Mnl. vertaling; Preek over 'murmuracie'; *Vanden vijf wijsen ende vijf*

- dwazen joncferen*; Twee exempelen van de H. Elisabeth van Thüringen.
- Bergen op Zoom, Sint-Margaretha in het dal van Josaphat, 15de eeuw.
- 15276** = 11968-70 (6528) HENRICUS DE MERICA, *Historia compendiosa de cladibus Leodiensium*; JACOBUS ZIEGLERUS, *Christierni secundi regis Danmarchie crudelitas perpetrata in proceres Sueciae et populum Holmensem*. - 16de eeuw.
- 15277** = 11971-72 (399) *Liber ordinarius ostendens qualiter legatur et cantetur per totum anni circulum in ecclesia secundum ordinarium sancti Lamberti Leodiensis*; *Statuta synodalia* (synode van Johannes VI van Beieren, Luik, 1413); e.a. - Gozée-Thuin, Abdij van Aulne, ca.1450.
- 15279** = 11973 (3562) JOHANNES MAUBURNUS, *Venatorium sanctorum ordinis canonicorum regularium*, met aantekeningen van JOHANNES van GELRE. - Oud-Turnhout, Korsendonk, 1645.
- 15282** = 11974-85 (3672) AMBROSIUS PONTANUS, *Gazophylacium Zoniacum sive Historia sacra nemoris Zoniae en Compendium historiale de Silva Domini Isaac, celebri monasterio ordinis, canonicorum regularium*; JOHANNES SCOTUS, HUBERTUS SCOTUS en JOHANNES GHISLENUS VALENIUS, *Sermones capitulares*; *Decursus priorum Septem Fontium*; *Catalogus fratrum domus Septem Fontium*; *Memoriale benefactorum Septem Fontium*; e.a. - Sint-Genesius-Rode, Zevenborren, 1532-1536.
- 15290¹** = 11986 (3234¹) ANTONIUS GEENS, *Vitae sanctorum*, Tomus primus, januari en februari; GREGORIUS VAN TOURS, *Vitae patrum seu Liber de vita quorundam feliciorum en Liber de gloria beatorum*

- confessorum Galliae*; PETRUS VENERABILIS, *Liber miraculorum*, samengevatte excerpten. - Oudergem, Rooklooster, 16de eeuw.
- 15290²** = 11987 (3234) ANTONIUS GEENS, *Vitae sanctorum*, Tomus quartus, september-december. - Oudergem, Rooklooster, 16de eeuw.
- 15295** = 11988-90 (3384) THEODORICUS VAN APOLDA, *Vita beatissimae Elisabeth viduae*, Mnl.vertaling; HENRICUS POMERIUS, *De origine monasterii Viridis Vallis et de gestis patrum et fratrum in primordiali fervore ibidem degentium*, Mnl.vertaling; RULMAN MERSWIN, *Von den neun Felsen*, Mnl.Vertaling. - Ca.1500.
- 15302¹** = 11991 (4084) *Acta missionis Hollandicae Societatis Jesu*, Tomus secundus, 1614-1623. - 17de eeuw.
- 15302²** = 11992 (4084) *Acta missionis Hollandicae Societatis Jesu*, Tomus quartus, 1630-1638. - 17de eeuw.
- 15302³** = 11993 (4084) *Acta missionis Hollandicae Societatis Jesu*, Tomus quintus, 1639-1643. - 17de eeuw.
- 15302⁴** = 11994 (4084) *Acta missionis Hollandicae Societatis Jesu*, Tomus septimus, 1657-1664. - 17de eeuw.
- 15308** = 11995 aan afd.Drukwerken overgemaakt, aldaar niet teruggevonden. CHRISTIAN GOTTHOLD WILLISCH, *Kleiner Beytrag zu dem 200jährigen Gedächtniss des den 25. September 1553 zu Augspurg geschlossenen Religions-frieden*, Freiberg, 1754.
- 15309** = 11996 (4194) Brieven betreffende de Silezische kerkelijke geschiedenis. - 17de eeuw.
- 15310** = 11997-12000 (3110) *Compendium chronicarum* (naar VINCENTIUS VAN BEAUVAIS, PETRUS COMESTOR, e.a., tot 1371); Lijst van de pausen tot Urbanus VI; *Chronica de summis pontificis* (tot Urbanus VI, 1385). - 15de eeuw.
- 15314** = 14017-23 Excerpten over Karel V uit HIERONYMUS BALBUS, GEORGIUS SABINUS, HARTMANNUS MAURUS, JOHANNES COCHLAEUS, LAURENTIUS SURIUS, NICOLAUS MAMERANUS e.a.- Ca.1600.
- 15320** = 14024-28 (6932) *Mirabilia Romae; De ecclesia Lateranensi et aliis templis Romae*; PSEUDO-TURPINUS, *Historia Karoli Magni et Rotholandi*, excerpt; EUSEBIUS, *Chronicon*, Liber secundus; MATTHEUS PALMIERI, *De temporibus*. - 1469.
- 15322** = 14029 *Vitae et gesta virorum et feminarum in statu ecclesiastico et monachali clarorum, ordine alphabetico disposita*, Liber tertius, litterae G-L. - Herverlee, Celestijnen, ca.1700.
- 15325** = 14030-32 (3577) *Revelatio spiritus Henrici Buschman*; MARCUS VAN WINDBERG, *Visio Tnugdali*; JOHANNES GOBIUS, *Historia de spiritu Guidonis*; GERARDUS VAN FRACHETO, *Vitae fratrum ordinis praedicatorum*, excerpten; CAESARIUS VAN HEISTERBACH, *Dialogus miraculorum*, excerpten; *Fasciculus temporum*; e.a. - 15de eeuw.
- 15326** = 14033-41 (2725) JOHANNES VAN LIGNANO, *Tractatus de bello, de represaliis et de duello*; JOHANNES DE CALDRINIS, *Tractatus de ecclesiastico interdicto*; BARTHOLUS DE SASSOFERRATO en BALDUS DE UBALDIS, *Tractatus de duobus fratribus*; BARTHOLUS, *Super extravagantibus Henrici imperatoris*; e.a. - 1434.

- 15327** = 14042-52 (1139) AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*; HIERONYMUS, *De viris illustribus*; GENNADIUS VAN MARSEILLE, *De scriptoribus ecclesiasticis*; ISIDORUS VAN SEVILLA, *De viris illustribus*; SIGEBERT VAN GEMBLOERS, *De scriptoribus ecclesiasticis*; *Dialogus de praedestinatione, libero arbitrio et gratia*; *tractatus de officio missae*; e.a. - Herent, Bethlehem, 15de eeuw.
- 15329** = 14053-68 (2188) Inc.JOHANNES VIUETI, *Tractatus contra demonum invocatores*, z.p., z.j.; Inc.BONAVENTURA, *Tractatus de modo se preparandi ad celebrandum missam*, z.p., z.j.; JOHANNES GOBIUS, *Historia de spiritu Guidonis*; HENRICUS DE HASSIA, *Expositio super Pater noster* en *Scriptum super Ave Maria*; ENGELBERTUS CULTIFEX, *Epistola de simonia vitanda*; *Sermones*; OPIANUS DE CANISTRIS, *Liber de praeeminentia spiritualis imperii*; LUDOVICUS VALLISOLETENSIS, *De vita et doctrina Alberti Magni* en *De beato Thoma de Aquino*; e.a. - Leuven, Sint-Maartensdal, 1459-1460. - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 557-564, nr.117.
- 15333** = 14069-88 (2190) *Expositiones super Pater noster*; *Expositiones trium symbolorum*; GODFRIED VAN WEVEL, *Vanden twaelf dogheden*, Latijnse vertaling door GEERT GROTE; PSEUDO-JAN VAN RUUSBROEC, *Om die becoringhe die god opten mensche ghestaedt wiselike te draghen*; THOMAS A KEMPIS, *De imitatione Christi*, excerpten; EPHRAIM SYRUS, *De compunctione cordis*, e.a.; *Chronicon priorum maioris Cartusiae*; EGIDIUS, *Verba aurea*; JOHANNES VAN SCHOONHOVEN, *De contemptu mundi*; JOHANNES GERSON, *Tractatus*

*de non esu carniū apud
Carthusienses*, e.a. - Herne,
Kartuize
Onze-Lieve-Vrouwekapel, 1417,
1419, 1424.

- 15348** = 14089 PAUL FREHER, *Vitae brevis descriptio
Casparis Peuceri medici*, afschrift uit *Theatrum
vivorū eruditione clarorum*, II, Neurenberg, 1688,
p. 1311-1312. - 18de eeuw.
- 15349** = 14090 ALI IBN SULTAN MUHAMMAD AL-QARI,
Gebedenboek, Arabisch. - 1691-1693.
- 15350** = 14091 Itinerarium, druk, Japans. - 18de eeuw.

Vijf handschriften die niet aan Van de Velde hebben toebehoord werden met hetzelfde krediet van 800 fr. betaald. Daarvan hebben we slechts één handschrift teruggevonden: 14092-110 (7030) CORNELIUS (hs. FILIPS) GRAILLIARD, *Genealogieën van keizers, koningen, hertogen, graven en bisschoppen*, 1556. De zoek geraakte handschriften waren getiteld: *Vitae sanctorum*, *Voces collectae ab Anselmo*, *Musae Blyenburgicae* en *Tractatus super metheora*.

Nu volgt een overzicht van de handschriften die Serrure voor eigen rekening heeft gekocht. Van elk handschrift vermelden we: 1. het nummer van de kavel in de veilingcatalogus; 2. het nummer in *Catalogue de la bibliothèque de M.C.P. Serrure*, II, Brussel, 1873 of in *Catalogue des livres et manuscrits, Elzeviers, livres gothiques, ouvrages à figures, formant la bibliothèque de feu M. le Chev. J. Camerlyn*, Brussel, 1882; 3. indien bekend, de huidige bewaarplaats en signatuur; 4. voor de drie handschriften die thans in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel berusten, het nummer in de bonvengemelde catalogus van J. Van den Gheyn.

- 6074** Bewaarplaats onbekend. Dagverhaal van het oproer te Antwerpen in 1659, begin ontbreekt, autograaf; *Acten van accomodement van de ongheregeltheden veroorsaect binnen der stadt Antwerpen*, Brussel, 1659. Zie [C.Ph. SERRURE], *Dagverhael van den oproer te Antwerpen in 1659*, Gent, 1839 (Maetschappy der Vlaemsche Bibliophilen, 2).
- 15029** = Serrure 1988 = Brussel, K.B., II 293 (610) Hymnen; Kalender; *Alle die jaergetiden vanden jare elck maent met haren volgende dooden* (obituarium van Ter clusen te Eigenbrakel en van Jericho te Brussel); Psalmen en cantica; Zeven boetsalmen; Litanie van alle heiligen; Dodenvigilie; Vijf psalmen en het symbolum van Athanasius; *Die commendacien*; *Adonay in dietsche*. - Brussel, Jericho, 15de eeuw.
- 15038** = Serrure 1977 = Gent, U.B., 1376 *Cursus de sancto Spiritu*; PSEUDO-BIRGITTA VAN ZWEDEN, *Quindecim orationes de passione Domini*; *Horae de beata Anna*; BONAVENTURA, *Parvum bonum (De triplici via)*; NICOLAAS VAN STRAATSBURG, *Tsermoen vanden gulden berghe*; HENDRIK VAN COESFELD, *De sacramento Eucharistiae*; *Abbreviatio in librum qui vocatur Speculum rosarii Mariae*; JACOBUS VAN GRUITRODE, *Dialogus Mariae et peccatoris*; ANTHONIUS DE ROVERE, *Jhesus es een zoete gast* en

- O maghet maria ic roepe tot v*; e.a. - Sint-Martens-Lierde, Sint-Martensbos, ca.1500.
- 15088** = Serrure 1985; bewaarplaats onbekend. *Dit syn de x gheboden die god moyses gaf op den berg synai*; Getijden; Gebeden; Zeven boetpsalmen; Litanie van alle heiligen. - 15de eeuw.
- 15089** = Serrure 1974 = Gent, U.B., 1353 *Tsheilechs cruus ghetide*; *Dit es ene forme van goeden levne*; *Die.vij.getiden ons heren*; Gebeden, waaronder drie berijmd; *Dit es testament van minen here sente bernaerde*; *Dit es van.v.lesemeesters*; *.xxiiij.poente die toe behoren enen volcomenen geesteliken mensche*; Zeven boetpsalmen; *.vj. colacien alsoe hier voertijts die oude vader plaghen te collacien*; e.a. - Leuven, jezuiëtencollege, 1394.
- 15096** = Serrure 1986; bewaarplaats onbekend. Getijden van de H. Maagd e.a. - 15de eeuw.
- 15127** = Serrure 2065 = Brussel, K.B., II 111 (2207) THOMAS a KEMPIS, *De imitatione Christi*, liber II; Excerpten uit AUGUSTINUS, GREGORIUS, AMBROSIUS, HIERONYMUS, JOHANNES CASSIANUS, BERNARDUS VAN CLAIRVAUX, ANSELMUS VAN CANTERBURY, HUGO VAN SINT-VICTOR, THOMAS VAN AQUINO; Gedicht *Jhesus in desen stonden Soe coemt te hulpen mi*. - Herent, Bethlehem, 15de eeuw.
- 15285** = J. Camberlyn 1263, gekocht van Serrure = Brussel, K.B., II 480 (3669) GASPAR OPHUYS, *Originale coenobii Rubeae Vallis in Zonia prope Bruxellam in Brabantia*; *Catalogus fratrum regularium coenobii Rubeae Vallis in Zonia prope Bruxellam*. - Oudergem, Rooklooster, 16de-17de eeuw.

7. Betalingsperikelen

Op 25 september 1833 liet Serrure aan Marchal weten dat hij hem een kist met handschriften, afkomstig van de veiling-Van de Velde, had toegezonden. Twee handschriften, die hij resp. voor 24 en 42 fr. had gekocht, had hij niet bij de zending gevoegd, want dan zou hij het krediet van 800 fr. hebben overschreden. Wel wou hij die handschriften aan de Bourgondische Bibliotheek afstaan, mocht Marchal later over de nodige kredieten beschikken. Hij hoopte hem weldra de rekening te kunnen toesturen⁽³⁸⁾.

Op 10 oktober meldde Marchal de minister dat hij een kist met 116 handschriften had ontvangen, waaronder enkele van groot belang. De rekening hoopte hij hem spoedig toe te zenden, samen met een omstandig verslag over de waarde en de betekenis van de handschriften, die dank zij Serrure de Bourgondische Bibliotheek waren komen verrijken⁽³⁹⁾. In een brief van 22 oktober aan de minister liet Marchal zich lovend uit over Serrure, die zich met toewijding en verstand van zijn taak had gekweten. Tevens bracht hij verslag uit over enkele handschriften, die een hoge prijs waren gegaan. De rekening beliep 728,87 fr., maar in de handel had Serrure een genealogisch handschrift aangetroffen dat aan Jan Baptist Verdussen had toebehoord. Samen met vier andere manuscripten kostte dit handschrift 68 fr., zodat de rekening 796,27 fr. beliep. Hij verzocht de minister Serrure die in Gent woonde door een Gentse bank te laten uitbetalen en hem, mocht hij over diens diensten tevreden zijn, een woord van dank toe te sturen⁽⁴⁰⁾.

Tot ongenoegen van Serrure liet de betaling al te lang op zich wachten. Op 9 november liet de minister Marchal weten dat Serrure pas kon worden betaald, nadat hij de rekening van de veilinghouder J. Predhom had overgelegd⁽⁴¹⁾. Op 16 november verwonderde Serrure zich erover dat de minister hem daartoe verplichtte. Hij had pas aanvaard als commissionair op te treden, nadat Marchal hem plechtig had beloofd dat hij spoedig zou worden uitbetaald. Graag wou hij de minister de rekening van de veilinghouder doen toekomen, maar zo eenvoudig was dat niet. Op zijn eigen naam had hij niet alleen voor de Bourgondische Bibliotheek, maar ook voor het Provinciaal Archief en voor zichzelf gekocht. Noch het ministerie noch de Bourgondische Bibliotheek was Predhom wat verschuldigd. Als de minister zijn commissie wou nagaan, dan kon hij op eigen kosten Predhom om een aparte rekening verzoeken. Lang kon hij op de uitbetaling niet meer wachten, want voor aankopen voor het Provinciaal Archief had hij aanzienlijke bedragen voorgeschoten⁽⁴²⁾.

Op 28 november deelde Serrure Marchal mee dat hij Predhom 697,40 fr. verschuldigd was voor handschriften die hij voor de Bourgondische Bibliotheek had gekocht. Wel diende bij dit bedrag 99,47 fr. als commissieloon en als vergoeding van onkosten te worden gevoegd. Predhom zou hem pas een kwitantie geven, nadat de Bourgondische Bibliotheek hem 697,40 fr. had betaald. Verder wou hij weten hoe de rekening voor het ministerie diende opgemaakt. Bij zijn brief voegde hij een lijst van de verkregen kavels. Bij elk kavel vermeldde hij de prijs die hij

(38) Id., brief 16bis.

(39) Id., brief 17 en 18.

(40) Id., brief 19.

(41) Id., brief 23.

(42) Id., brief 25.

ervoor had betaald⁽⁴³⁾. Op 4 december vroeg Marchal de minister J. Predhom, waarschijnlijk een Gentenaar, zoveel mogelijk te ontzien, want erg inschikkelijk waren de Gentenaars niet, als ze met de regering zaken deden. Tevens vroeg hij de minister hem een krediet van 30 fr. toe te staan om Serrure te vergoeden voor een reis naar Brussel die hij had gemaakt om hem bij de keuze van de handschriften behulpzaam te zijn⁽⁴⁴⁾.

In november weigerde de minister steeds te betalen, omdat hij de kwitantie van Predhom nog niet had ontvangen. Maar mocht het zijn dat Predhom hem die kwitantie niet wou sturen, omdat Serrure hem nog niet had betaald, dan was hij ertoe bereid Marchal de som van 796,87 fr. ter beschikking te stellen, mits hij er zich toe verbond hem later de kwitantie van J. Predhom te bezorgen⁽⁴⁵⁾. Op 17 december drong Serrure bij Marchal op spoedige betaling aan⁽⁴⁶⁾. Op 11 januari 1834 maande Predhom Serrure tot betaling aan⁽⁴⁷⁾. Op dezelfde dag en weer op 3 februari schreef Serrure Marchal dringende maanbrieven⁽⁴⁸⁾. Op 3 februari gaf de minister de boekhouding bevel tot betaling⁽⁴⁹⁾. Vijf maanden na de veiling was Serrure eindelijk betaald. Op 14 februari zond hij Marchal de kwitantie⁽⁵⁰⁾. Op 2 maart stuurde Marchal de kwitantie aan de minister door⁽⁵¹⁾. Zo kwam er een einde aan deze netelijke zaak.

Die late afrekening stond de goede verstandhouding tussen Marchal en Serrure niet in de weg. Kort nadien stond de minister Marchal een krediet van 1200 fr. toe om handschriften en boeken op de veiling-Richard Heber te kopen, die van 26 tot 31 oktober 1835 te Gent zou plaatshebben⁽⁵²⁾. Andermaal trad Serrure als commissaris op. Hem werden elf handschriften en zeven drukken toegewezen, minder dan hij had verwacht. Op 13 november meldde hij Marchal dat de prijzen zo hoog opliepen dat hij maar weinig had kunnen kopen. Wel werden hem kavel 1 voor 600 fr⁽⁵³⁾. en kavel 1211 voor 300 fr. toegewezen⁽⁵⁴⁾. De collectie prenten van Dürer had hij moeten laten gaan, ze werd voor 1375 fr. Th. De Coninck de Merckem toegewezen. De Londense boekhandelaar Thomas Rodd verkreeg tegen hoge prijzen een tiental handschriften.

(43) Id., brief 26.

(44) Id., brief 27 en 28.

(45) Id., brief 29.

(46) Id., brief 31.

(47) Id., brief 32.

(48) Id., brief 33 en 35.

(49) Id., brief 34.

(50) Id., brief 36, 37 en 38.

(51) Id., brief 39 en 39bis.

(52) *Catalogue d'une belle collection de livres et manuscrits, ayant fait partie de feu M. Richard Heber, suivi d'un supplément, dont la vente aura lieu à Gand, le 26 octobre, et jours suivants*, Gent, 1835.

(53) Bedoeld wordt hs. 14648, een exemplaar van CORNELIS DE BIE, *Het gulden cabinet vande edel vry schilder const inhoudende den lof vande vermarste schilders, architecten, beeldhouwers ende plaetsnyders van deze eeuw*, Antwerpen, 1661, met eigenhadig geschreven aanvullingen van de schrijver en met ingevoegde gravures en miniaturen met het oog op een tweede druk, die echter nooit is verschenen. De gravures werden in 1857 uit de band verwijderd en worden sindsdien in het Prentenkabinet bewaard. De Bie voltooide dit exemplaar in 1675 en schonk het in 1681 aan zijn zoon Livinus.

(54) Bedoeld wordt hs. 14650-59 (3236), bevattende verschillende heiligenlevens, o.a. *Vitae sancti Remacli*, *Vita sancti Lamberti*, *Vita sancti Huberti* en *Vita sancti Trudonis* en, behoudens de zes laatste bladen, daterend uit de 10de eeuw.

Leopold van Alstein had hij ertoe kunnen bewegen niet tegen de Bourgondische Bibliotheek te bieden. Zelfs bracht hij hem ertoe bepaalde handschriften te kopen om ze Rodd te onthouden. In ruil daarvoor had hij Van Alstein handschriften moeten overlaten, waarvoor hij een

commissie had. De rekening, gedateerd 17 november, beliep met commissieloon 1196,77 fr⁽⁵⁵⁾. Ze werd blijkbaar vlug betaald, want financiële strubbelingen zoals na de veiling-Van de Velde deden zich na de veiling-Heber niet voor.

Op 21 mei 1840 bracht Marchal baron Frédéric de Reiffenberg, conservator van de Koninklijke Bibliotheek, ervan op de hoogte dat Serrure, ofschoon in staatsdienst, als antiquaar optrad en vaak op veilingen ten nadele van de staat op handschriften tegen hem opbood⁽⁵⁶⁾. Voor zover we weten, trad Serrure sindsdien niet meer als commissionair op, maar wel verkocht hij daarna nog handschriften aan de Koninklijke Bibliotheek, de laatste maal in 1857⁽⁵⁷⁾.

8. Later verworven handschriften

Na 1833 verwierf de Koninklijke Bibliotheek nog 44 handschriften, die aan Van de Velde hebben toebehoord. Een aantal daarvan kocht zij op veilingen. In 1855 kocht zij een handschrift op de veiling-E. Lavalleye (21176), in 1860 twee handschriften op de veiling-J.B.Th. de Jonghe (21700 en 21703), in 1863 zeven op de veiling-L. Van Alstein (21855, 21858, 21871, 21889, 21891, 21944 en 21946), in 1873 een handschrift op de veiling-C.Ph. Serrure (II 111), in 1878 een op de veiling-R. della Faille (II 293), in 1882 een op de veiling-J. Camberlyn (II 480), in 1884 een op de veiling-Fr. Vergauwen (II 650), in 1900 een op een veiling bij J. Fiévez, Brussel (II 2452), in 1905 een op een veiling bij J. Fiévez, Brussel (II 3401) en in 1970 een op een veiling bij H. Tenner, Heidelberg (IV 659). In 1873 verkreeg de Koninklijke Bibliotheek een handschrift uit de bibliotheek van Ph.M. Blommaert, die door de Belgische Staat was aangekocht (II 320). Andere handschriften kocht zij van een bezitter of van een antiquaar. In 1888, 1891, 1899 en 1900 verkreeg zij van de erven van Thomas Phillipps, samen met andere handschriften, telkens een handschrift dat aan Van de Velde heeft toebehoord (II 1185, II 1450, II 2218 en II 2650) en in 1959 kocht zij een handschrift van het antiquariaat Maggs Bros, Londen (IV 93).

Weer andere handschriften kreeg de Koninklijke Bibliotheek ten geschenke. In 1875 verkreeg zij, samen met andere handschriften uit de bibliotheek van Mgr. P.F.X. de Ram, drie handschriften (II 180, II 191 en II 197) en in 1878, samen met de bibliotheek van F.V. Goethals, nog twee handschriften (Goethals 70 en 71), die in het bezit van Van de Velde zijn geweest. Van nog andere handschriften, die aan Van de Velde hebben toebehoord, is alleen het jaar of ongeveer het jaar bekend, waarin ze in de Koninklijke Bibliotheek belandden: Ca.1839 (18130), 1854 (21176), Ca.1858 (21260), 1870 (22201, 22447, 22448, 22449, 22450, 22468), 1897, maar al voordien verworven (II 1696 en II 1711) en 1898 (II 2146).

We laten nu twee lijsten van handschriften uit het bezit van Van de Velde volgen, die de Koninklijke Bibliotheek na 1833 heeft verworven. In de eerste lijst hebben we handschriften

(55) Brussel, K.B., afdeling Handschriften, Map Serrure, brief 12.

(56) Map Serrure, brief 27.

(57) De volgende handschriften werden van Serrure gekocht: 18466, 19217, 19219, 19220-21, 19222, 19227, 19309, 19326, 19391, 19395, 19479, 19684 en 21521-31.

opgenomen die wel, in de tweede lijst handschriften die niet in de veilingcatalogus voorkomen of die we daarin niet hebben gevonden. In de eerste lijst vermelden we van elk handschrift het nummer van de kavel, de huidige signatuur, het nummer in de catalogus van J. Van den Gheyn, de inhoud, de wijze en het jaartal van verwerving; in de tweede lijst hetzelfde, evenwel zonder het nummer van de kavel.

Eerste lijst.

- 2818** = 21703 (4357) *Acta et resoluta praesidente illustrissimo ac reverendissimo D.D. Andreas Cruesen Mechliniae in congregatione archi-presbyterorum dioecesis Mechliniensis habita diebus XXV. et XXXI. Septembris anno 1663.* - 18de eeuw. - Cat.-J.B.Th.de Jonghe, I, Brussel, 1860, p. 7, nr.54.
- 3056** = II 2650 (3632), thans Brussel, ARA, Kerkelijk Archief, 16464bis *Bulla Iulii II*, 1508; *Bulla Leonis X*, 1514, 1515, 1517. - 16de eeuw. - Gekocht van de erven Phillipps in 1900.
- 4407** = 21855 (1856) *Catholicus catechismus in gratiam neophytorum sacris ordinibus initiandorum, necnon christianae militiae athletarum diligenter conscriptus; Compendium theologiae*, excerpten; DAVID VAN AUGSBURG (hs. BONAVENTURA), *Profectus religiosorum*, excerpten; Dicta uit kerkvaders en andere schrijvers. - 1554-1557. - Cat.-L. Van Alstein, I, Gent, 1863, p. 51, nr.697.
- 5169** = II 2218 (1851) *De controversia Ianseniana historia sive de sententiis quibusdam theologis olim in Michaelae Baio doctore Lovaniensi censura apostolica Pii V et Gregorii XIII ac iam rursus Urbani VIII et Innocentii X in Augustino libro posthumo Cornelii Iansenii Iprensis episcopi reprobatis ac damnatis anno 1645.* - 18de eeuw. - Phillipps 8999, gekocht van de erven Phillipps in 1899.
- 11125** = II 632 *Déclaration de l'archevêque de Malines sur l'enseignement du séminaire-général, avec l'examen doctrinal des sentiments des professeurs.* - 18de eeuw.
- 12782** = III 556 *Orationes pleraeque argumenti Lovanii habita.* 1696, 1774, 1776 en 18de eeuw. - Anonieme schenking 1961.
- 13085** = II 1185 J.F. van de Velde, *Catalogues systématiques de la bibliothèque de J.F. van de Velde*, 41 delen. - 19de eeuw. - Phillipps 8772 en 21190-21230, gekocht van de erven Phillipps in 1888.
- 14061** = 21700 (33) Latijnse bijbel, voorafgegaan door de prologen van de H. Hiëronymus en gevolgd door de *Interpretationes nominum Hebraeorum.* - Leuven, jezuietencollege, 14de eeuw. - Cat.-J.B.Th. de Jonghe, I, Brussel, 1860, nr.1.
- 15029** = II 293 (610) = Serrure 1988. Zie boven, p. 160. - Cat.-R. della Faille, Antwerpen, 1878, p. 7, nr.35.
- 15046** = II 3401 *Antiphonarium.* - 1636. - Cat., Brussel, J. Fiévez, 10-13 april 1905, nr.467.
- 15090** = IV 93 Latijn: getijden, boetpsalmen en litanie van alle heiligen. - Middelnederlands: gebeden, waarvan enkele berijmd; berijmde gebeden

- van de passie; getijden van het H. Kruis. - 1433. - Gekocht van Maggs Bros, Londen, in 1959. Zie ook p. 135, voetnoot 15.
- 15111** = 21858 (3603) *Rapiarium*. - Hoeilaart, Groenendaal, 15de eeuw. - Cat.-L. Van Alstein, I, Gent, 1863, p. 46, nr. 636.
- 15127** = II 111 (2207) = Serrure 2065. Zie boven, p. 148. - Cat.-C.Ph. Serrure, II, Brussel, 1873, p. 24, nr.2065.
- 15128** = 21889 (2205) THOMAS A KEMPIS, *De disciplina claustralium, Alphabetum parvum monachi in schola Dei, Hortulus rosarum, De imitatione Christi*, Liber primus; JAN van SCHOONHOVEN, *De contemptu mundi*; PSEUDO-BERNARDUS, *Octo puncta perfectionis assequendae; Tractatus de tribulatione*; ARNULFUS de BOERIIS (Pseudo-BERNARDUS), *Speculum monachorum*; e.a. - Hoeilaart, Groenendaal, 15de eeuw. - Cat.-L. Van Alstein, II, Gent, 1863, p. 33, nr.549.
- 15142** = IV 659 MECHTILD VAN HACKEBORN, *Liber specialis gratiae; Instructio piaie vivendi et superna meditandi (Audi filia)*. - Leuven, Sint-Maartensdal, 1528 en 1529. - Cat.-L. Van Alstein, I, Gent, 1863, p. 55, nr. 768; *Catalogue 238. The Middle Ages*, Ossining, N.Y., William Salloch, z.j., p. 74, nr. 374, afb. tegenover titelpagina; Cat. Heidelberg, Helmut Tenner, 27 en 28 april 1970, p. 13, nr.18; *Vijfjaar aanwinsten 1969-1973*, Brussel, Koninklijke Bibliotheek Albert I, 1975, p. 127-128, nr. 62; LOURDAUX-HAVERALS, p. 587-589, nr.127.

- 15149** = 21871 (1175) JOHANNES CASSIANUS, *Collationes patrum*. - Elsegem, Onze-Lieve-Vrouw ten Walle, 1440. - Cat.-L. Van Alstein, I, Gent, 1863, nr.639.
- 15169** = II 650 (2161) GERLACH PETERS, *Soliloquium; Instructio piaie vivendi et superna meditandi (Audi filia)*. - Oudergem, Rooklooster, 1423. - Cat.-Fr. Vergauwen, I, Brussel, 1884, p. 84, nr.431.
- 15179** = 21891 (1981) *Decem quaestiones; Quaestiones circa viros illustres, philosophos et poetas*. - Herent, Bethlehem, 15de eeuw. - Cat.-L. Van Alstein, II, Gent, 1863, p. 10, nr. 162
- 15180** = II 1450 (1764) JOHANNES LENSÆUS, *Controversiae theologicae de scriptura sacra et traditionibus, de justificatione, de meritis operum, dictatae in Seminarii Regio Lovaniensi anno 1581 et 1582 - 1751*. - Phillipps 21224, gekocht van de erven Phillipps in 1891.
- 15201** = 21944 PETRUS BERCHORIUS (PIERRE BERSUIRE), *Ovidius moralizatus*, excerpten; *Collationes; Sermo de figuris multis in quibus articuli fidei, virtutes et vitia diversa velabantur*. - Luik, Alle Apostelen, 15de eeuw. - Cat.-L. Van Alstein, II, Gent, 1863, p. 242, nr.4129.
- 15128** = 21946 (2191) PACHOMIUS, *Regula*; JAN VAN SCHOONHOVEN, *Epistola missa in Eymsteyn*; THOMAS A KEMPIS, *De imitatione Christi*, Liber secundus; Pseudo-HILDEFONSUS VAN TOLEDO, *Corona beatæ Mariæ composita ex lapidibus pretiosis*; SENECA, *De remediis fortuitorum*; DAVID VAN AUGSBURG, *Profectus religiosorum*, Liber primus, pars prima en Liber secundus, excerpten; e.a. - Leuven, Sint-Maartensdal, 1412 en 15de eeuw. - Cat.-L. Van Alstein, II, Gent, 1863, p. 317, nr. 5517. - LOURDAUX-HAVERALS, I, p. 573-574, nr.121.
- 15259** = II 320 Stukken van allerlei aard in verzen en in proza in het Latijn, het Nederlands en het Frans. - Verworven in 1878 uit de bibliotheek van Ph. Blommaert.
- 15275** = 21260 (4333) J.F. FOPPENS, *Notitiae episcopatus Gandavensis*, met een register door J.F. van de Velde. - 18de eeuw. - Verworven ca.1858.
- 15283** = Goethals 70 NICOLAS DE LE VILLE, *Annales coenobii Heverlani congregationis Coelestorum*. - Herverlee, Celestijnen, 1661. - A. PINCHART, *Catalogue de la bibliothèque de M.F.-V. Goethals. Manuscrits*, Brussel, 1878, p. 28, nr. 70. - In 1878, samen met de bibliotheek-F.V. Goethals, aan de K.B. geschonken.
- 15284** = Goethals 71 NICOLAS DE LE VILLE e.a., *Liber actuarii seu Acta capituli Heverleae Coelestinae*. - A. PINCHART, a.w., p. 29, nr. 71. - In 1878, samen met de blibotheek-F.V. Goethals aan de K.B. geschonken.
- 15285** = II 480 (3669). Zie boven, p. 148. - Cat.-J. Camberlyn, Brussel, 1882, nr. 1268.
- 15298** = 21176 (359) J.F. VAN DE VELDE, *Catalogue systématique des éditions de la bible tant en langue originale que dans les différentes versions*. - 18de eeuw. - Cat.-[E. Lavalleye], Brussel, F. Heussner, 22-23 mei 1855, p. 27, nr. 190.
- 15318** = 18130 (4442) *Concordat entre le pape Pie VII et l'empereur Napoléon, conclu à Fontainebleau le 25 janvier 1813 en Décret relatif du 25 mars*,

voorafgegaan door HULOT, *Questions sur l'autorité de ce concordat*.
Afgeschreven door J.F. van de Velde. - Ca.1813. - Verworven Ca.1839.

Tweede lijst.

- 18129** J.F. VAN DE VELDE, *Catalogus librorum spectantium ad historiam ordinis seu instituti Societatis Jesu vulgo Jesuitarum*. - 18de eeuw. - Verworven ca.1839.
- 20594-96** (5688) Brief van J.F. van de Velde aan graaf de Limminghe, gedateerd 28 april 1790, bedoeld als begeleitend schrijven bij een afschrift van zijn verweerschrift (fol. 38r^o-38v^o) en een eigenhandig afschrift door J.F. van de Velde van zijn verweerschrift tegen een beschuldiging van de Academie, gericht tot de Staten van Brabant op 27 april 1790 (fol. 39r^o-42v^o), uitgegeven door P. NAMUR, *a.w.*, resp. p. 131-132 en 126-130.
- 21798** J.F. VAN DE VELDE, Aantekeningen uit 22 delen documenten betreffende de geschiedenis der Nederlanden in de 16de eeuw, berustende in de Niedersächsische Staats-und Universitätsbibliothek in Göttingen, 1798. - Cat.-J.B.Th. de Jonghe, II, Brussel, 1861, p. 209, nr.6117.
- 22201** J.F. VAN DE VELDE, *Matériaux pour l'histoire de l'université de Louvain* (aantekeningen en bouwstoffen voor zijn werk *Recherches historiques sur l'érection, constitution, droits et privilèges de l'université de Louvain*, Brussel, 1788). - Verworven in 1870.

- 22446** J.F. VAN DE VELDE, *Catalogus rectorum et decanorum universitatis Lovaniensis*. - Verworven in 1870.
- 22447** J.F. VAN DE VELDE, Documenten over zijn bibliotheek o.a. lijsten van boeken, die hij in 1798 op een veiling in Dresden en in 1800 op een veiling in Bratislava heeft gekocht. - Verworven in 1870.
- 22448** J.F. VAN DE VELDE, *Apparatus Melanchthonianus*, 12 dln. - Verworven in 1870.
- 22449** Documenten over de universiteit te Leuven. - 16de-18de eeuw. - Verworven in 1870.
- 22450** Documenten over de universiteit te Leuven. - 18de eeuw. - Verworven in 1870.
- 22468** Latijnse, Nederlandse en Franse brieven van aartsbisschoppen van Mechelen, 1607-1756, afgeschreven door J. Goyers. - 18de eeuw. - Verworven in 1870.
- II 180** (1778) ANDREAS OSIANDER, *Über die Rechtfertigung*, met aantekeningen van Philipp Melanchton. - 16de eeuw. - Cat.-C.Ph. Serrure, Supplément, II, Brussel, 1873, p. 326, nr.4314. - Verworven in 1875.
- II 191** (3687) ARNOLDUS JOHANNIS (ARNOLD JANS), *Vita domini Nicolai Esschii, pastoris begginagii sanctae Catharinae in Diest*; NICOLAUS ESSCHIUS (NICOLAAS VAN ESSCHE), *Brevis sanctaque vivendi formula*. - Ca.158. - Uit de bibliotheek van Van de Velde, zie *Venerabilis Nicolai Esschii...vita et opuscula ascetica*, ed. P.F.X. DE RAM, Leuven, 1858, p. IX. - Cat.-C.Ph. Serrure, Supplément, II, Brussel, 1873, p. 333, nr.4358. - Verworven in 1875.
- II 197** (4353) *Acta, decreta et statuta synodorum Mechliniensium e.a.*, 1577-1654, afgeschreven door Gerardus Dominicus van Azevedo, met aantekeningen van J.F. VAN DE VELDE. - 1773. - Cat.-C.Ph. Serrure, Supplément, II, Brussel, 1873, p. 329, nr. 4331. - Verworven in 1875.
- II 1696** (1855) J.F. VAN DE VELDE, *Varia theologica*, 2 dln. - 18de en 19de eeuw. - Ingeschreven in 1897, maar al voordien verworven.
- II 1711** (4173) J.F. VAN DE VELDE, *Series chronologica pontificum Romanorum*, 1531-1802. - 19de eeuw. - Ingeschreven in 1897, maar al voordien verworven.
- II 2146** Aantekeningen uit allerlei werken over de reformatie in Duitsland, 25 samengebonden katernen, Ca.1800. - Geschonken door Th. De Decker in 1898.
- II 2452** (412) *Directorium*. - 16de eeuw. - Cat., Brussel, J. Fiévez, 22-25 maart 1900, nr.1027.

9. Besluit

Op de veiling-Van de Velde verkreeg de Koninklijke Bibliotheek 110 kavels, waarvan er 108 door Serrure en twee door F.V. Goethals in commissie werden gekocht. Alle dienden van het krediet van 800 fr. te worden betaald. Die 110 kavels omvatten 111 handschriften en drie drukken. Twee handschriften (15193 en 15242) werden aan het Algemeen Rijksarchief afgestaan, één handschrift (15120) is zoek geraakt, één druk (15114) werd naar de afdeling Kostbare Werken en een andere (15308) naar de afdeling Drukwerken overgebracht. Zo bevinden er zich in de afdeling Handschriften nog 107 handschriften en één druk, die op de veiling-Van de Velde zijn verworven. Na 1833 verkreeg de afdeling Handschriften nog 45 handschriften, die aan Van de Velde hebben toebehoord. Daarvan bevinden er zich 28 wel en 16 niet in de veilingcatalogus. Alles samen bezit de afdeling Handschriften dus 152 handschriften en één druk, die ooit in het bezit van Van de Velde zijn geweest.

Als vanzelf rijst de vraag waar de overige handschriften van Van de Velde, voor zover ze nog bestaan, thans worden bewaard. Ons zijn niet meer dan 37 handschriften bekend die zich niet in Brussel bevinden. Het zijn de volgende handschriften, met telkens tussen haakjes het nummer in de veilingcatalogus:

ANTWERPEN, MUSEUM PLANTIN MORETUS, 16 (15346), 65 (15287), 82 (6501), 89 (15338), 148 (2717), 151 (3657), 166 (15280), 226 (3989), 228 (15227), 234 (15224), 236 (15173), 237 (15068), 238 (15228), 239

(15281), 241 (15197), 243 (15065), 244 (15210), 245 (15215), 246 (5857), 254-61 (3987 en 3988), 280 (15066), 419 (15196) en 497 (15067)⁽⁵⁸⁾;

BALTIMORE, WALTERS ART GALLERY, 490 (niet in cat.)⁽⁵⁹⁾;

GENT, BIBLIOTHEEK DER RIJKSUNIVERSITEIT, 124 (15190), 490 (15158), 559 (12626), 1353 (15089) en 1376 (15038)⁽⁶⁰⁾;

's-GRAVENHAGE, KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, 130 G 19 (15135), 130 G 20 (15272) en 130 G 21 (9052)⁽⁶¹⁾;

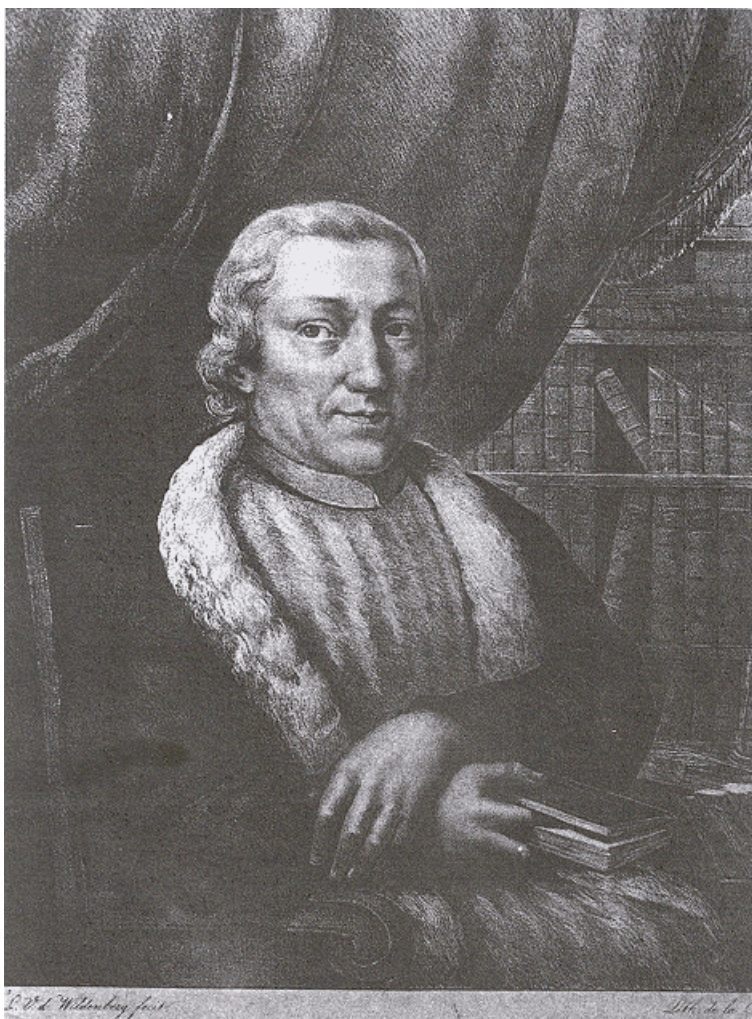
LONDEN, BRITISH LIBRARY, Add. 11417 (15291) en Add. 38118 (14078)⁽⁶²⁾;

WASHINGTON, LIBRARY OF CONGRESS, 22, voorheen 101 en 73 (15012) en 78, voorheen 106 (15170)⁽⁶³⁾.

Ons is dus de huidige bewaarplaats van 191 handschriften bekend, die aan Van de Velde hebben toebehoord: 152 berusten in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, 2 in het Algemeen Rijksarchief aldaar en 37 in andere bibliotheken.

Ongetwijfeld bestaan er nog meer handschriften die Van de Velde ooit heeft bezeten, maar ze zijn moeilijk als dusdanig te identificeren: 1. de meeste handschriften zijn in de veilingcatalogus uiterst beknopt beschreven; 2. in die beschrijvingen zijn eigendomsmerken of vermeldingen van vroegere bezitters weggelaten en 3. niet in al zijn handschriften heeft Van de Velde zijn naam aangebracht of zijn er aantekeningen van zijn hand te vinden.

- (58) J. DENUCÉ, *Musaeum Plantin-Moretus. Catalogue des manuscrits - Catalogus der handschriften*, Antwerpen, 1927; zie over hs. 89 ook A. VAN ELSLANDER, *Een Ruusbroec-handschrift uit het Roklooster*, Album Edgard Blancquaert, Tongeren, 1958, p. 467-72 en over hs. 244 ook R. LIEVENS, *Jordanus van Quedlinburg. Een onderzoek van de handschriften*, Gent, 1958, p. 336-337.
- (59) SEYMOUR DE RICCI en W.J. WILSON, *Census of Medieval and Renaissance Manuscripts in the United States and Canada*, I, New York, 1935, p. 842-843.
- (60) A. DEROLEZ, *Inventaris van de handschriften in de universiteitsbibliotheek te Gent*, Gent, 1977; zie ook over hs. 1353 R. LIEVENS, *Een kint is ons gheboren*, Cultuurhistorische Caleidoscoop aangeboden aan Prof. Dr. Willy L. Braekman, Gent, 1992, p. 365-401.
- (61) *Verslag over de toestand der Koninklijke Bibliotheek in het jaar 1900*, 's-Gravenhage, 1901, p. 16, nr. 12 en p. 20-22, nr. 25 en 26.
- (62) Zie over hs. Add. 11417 K. DE FLOU en E. GAILLIARD, *Beschrijving van Middelnederlandse handschriften die in Engeland bewaard worden*, Verslagen en Mededeelingen der Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, 1895, p. 91-103 en R. PRIEBSCHE, *Deutsche Handschriften in England*, II. *Das British Museum*, Erlangen, 1901 (anastatische herdruk: Hildesheim-New York, 1979), p. 199, nr. 126 en over hs. Add. 38118, p. 135, voetnoot 14.
- (63) SEYMOUR DE RICCI en W.J. WILSON, *a.w.*, p. 229, nr. 101 en p. 230, nr. 106; F.U. FAYE en W.H. BOND, *Supplement to the Census of Medieval and Renaissance Manuscripts in the United States and Canada*, New York, 1962, p. 119, nr. 73 en 78; zie ook over hs. 22 (101,73) S. SCHUTZNER, *Medieval and Renaissance Manuscript Books in the Library of Congress*, I, Washington, 1989, p. 147-150, nr. 22.

Uit: *Nova et absoluta collectio synodorum, tam provincialium quam dioecesanarum, archiepiscopatus Mechliniensis*. Primum collegit et illustravit Joannes-Franciscus Van de Velde, recollegit, supplevit et illustravit Petrus-Franciscus-Xaverius De Ram, II, Michliniae, 1829.